

**RİFAİYYE MEŞAYİHİNDEN SANAMERLİ SEYYİD
HACI AHMED BABA VE BAYBURT HALİFESİ HACI
ŞABAN EFENDİ**

Ahmet ERTAÇ

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN
2022
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

RİFÂİYYE MEŞÂYİHİNDEN SANAMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA VE
BAYBURT HALİFESİ HACI ŞABAN EFENDİ
(Hacı Ahmed Baba from Sanamer and Caliph of Bayburt Hacı Şaban Efendi from Rifaiyye
Maşayih)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET ERTAÇ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt
Ağustos, 2022

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Rifâîyye Meşayihinden Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba ve Bayburt Halifesi Hacı Şaban Efendi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğim beyan ederim.

29/08/2022

İmza

Ahmet ERTAÇ

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın bu duruma gelmesinde, düşünceleri ve tecrübesi ile bizlere yön veren, çalışmamıza katkı sağlayan başta danışman hocam Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN'a yardımcı kaynakların temini konusunda yardımlarını eksik etmeyen Mürsel ÖNVER, Nurettin BURAK, Fatih BURAK, Fatih KARABULUT, Rufâi ÇINAR ve Abdalbaki ÇINAR'a, çalışmamıza röportajları ile destek veren Zafer BURAK, Altan KALKIN, Mustafa ÇAĞLAYAN, Nizamettin ÇAĞLAYAN, Mustafa TEMUR Abdurrezzak TEMUR, Kadir TEMUR ve Nurettin BURAK'a ve Her daim yanımda olan aileme en samimi duygularımla minnet ve şükranlarımı sunarım.

Bu tez çalışmamı, Sufi bir hayat yaşamış olan babam merhum Hafız Mehmet Ertay Hoca efendiye İthaf ediyorum.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RİFÂİYYE MEŞAYİHİNDEN SANAMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA VE BAYBURT HALİFESİ HACI ŞABAN EFENDİ

Ahmet ERTAÇ

AĞUSTOS 2022, 59 Sayfa

Rifâî tarikatının Doğu Anadolu'ya yayılmasına vesile olan Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba Van'ın Hoşab (Güzelsu) beldesinde 1792 (H. 1144) senesinde dünyaya gelmiş, Van'dan Erzurum Aşağı Pasinlere manevi görevle tayin edilmiş Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 36 yıl gezdikten sonra o dönem Aşağı Pasin'in Sanamer köyüne yerleşmiştir. Burada dergâh açarak irşâd faaliyetlerine başlamıştır. Aynı zamanda 72 halife ile birlikte binlerce mürid yetiştiren Seyyid Hacı Ahmed Baba, 1912 (H: 1330) yılında 120 yaşında Sanamer'de vefat etmiştir.

İlk tahsil ve tasavvuf terbiyesini babasının dergahında alan Sanamerli, yine babasının nezaretinde kemale ermiştir. Sanamerli, irşad göreviyle Anadolu'yu gezmiş sonra İstanbul'a geçmiş, oradan Hac farızasını ifa etmek için Hicaza gitmiştir. Hicaz dönüşü Pir Muhammed Küfrevi dergâhına iki yıllık bir eğitiminden sonra, 36 yaşlarında babasından almış olduğu manevi bir işaret üzerine, kardeşi ile birlikte Erzurum'un Pasinler yöresine gelmiştir. Bu iki kardeş Aşağı Pasin'in alt sınırında olan ve Pasinlerle birlikte Narman kazasını da kuş bakışı seyreden şimdiki adıyla Hacı Ahmed Baba (Sanamer) köyüne yerleşmiştir. Sevgi ve merhamet eksenli bir tasavvuf anlayışını benimseyen Sanamerli yaşadığı çağda insanları irşad etmiş, insanların zihinlerinde ve gönüllerinde iz bırakmıştır.

Rifâîliğin Bayburt'taki mürşidi Hacı Şaban Efendi, 1901 senesinde Bayburt'ta doğmuş ve ömrünü hep bu yörede geçiren ve yöre halkının kıymet verdiği önemli bir mutasavvıftır.

1938 yılında Rifâî meşayihlerinden Kaleardılı Hacı Ahmed Baba ile tanışmış, ona bağlanarak Rifâî tarikatında seyr-i sülûkunu tamamlamıştır. Ahmed Baba hayattayken onu tam bir icazetle, şahitlerin içerisinde halife olarak tâyin etmiştir. Merhameti ve yardımseverliğiyle insanların kalbine dokunan Hacı Şaban Efendi, döneminin insanı üzerinde iz bırakmış Bayburt'un önemli şahsiyetlerindendir.

Bu çalışmada Rifâî Şeyhlerinden Sanemleri Hacı Ahmed Baba ve Hacı Şaban Efendi'nin hayatları, ilmi, edebi şahsiyetleri ile tasavvufi yaşantıları ve görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba, Kaleardılı Ahmed Baba, Hacı Şaban Efendi, Rifâîlik, Tasavvuf.

ABSTRACT

MASTERS THESIS

HAJÎ AHMED BABA FROM SANAMER AND CALÎPH OF BAYBURT HACI ŞABAN EFENDÎ FROM RİFAİYYE MAŞAYİH

Ahmet ERTAÇ

AUGUST 2022, 59 Pages

Sayyid Hacı Ahmed Baba from Sanamer, who was instrumental in the settlement of the Rifaî sect in Eastern Anatolia, was born in the town of Hoşab (Guzelsu) in Van in 1792, and was appointed to the Lower Pasins of Erzurum from Van with a spiritual mission. He settled in the village of Sanamer. Seyyid Hacı Ahmed Baba, who started the activities of guidance by opening a dervish lodge here, trained 72 caliphs and thousands of disciples, is an important mystic who died here in 1912 at the age of 120.

He received his first education and mysticism training in the convent of his father, and he attained perfection under his supervision. Hacı Ahmed Baba traveled to Anatolia on the mission of guidance, then went to Istanbul, and from there he went to the Hijaz to perform the Hajj pilgrimage. Returning from Hijaz, after a two-year education in Pir Muhammet Küfrevî convent, he came to the Pasinler region of Erzurum with his brother, upon a spiritual sign he received from his father at the age of 36. These two brothers settled in the village of Hacı Ahmed Baba (Sanamer), which is on the lower border of Asagi Pasin and has a bird's eye view of the Narman district along with Pasin. Sayyid Hacı Ahmed Baba from Sanamer, who adopted a Sufi understanding based on love and compassion, guided people in his age and left a mark on people's minds and hearts.

Hacı Şaban Efendi, the master of Rifaîsm in Bayburt, was born in 1901 in Bayburt and spent all her life in this region, and is a Sufi that the local people care about.

In 1938, he met Hacı Ahmed Baba from Kaleardı, one of the sheikhs of Rifaî, and joined him and completed his course in the Rifaî Sect. When Ahmed Baba was alive, he appointed him as the caliph among the witnesses with full approval. Hacı Şaban Efendi, who touched the hearts of people with his compassion and benevolence, is one of the important personalities of Bayburt, who left a mark on the people of his time.

In this study, the lives, scientific, literary figures, mystical lives and views of the Rifaî sheiks, Hacı Ahmed Baba and Hacı Şaban Efendi from Sanamer, were tried to be revealed.

Key words: Sayyid Hacı Ahmed Baba from Sanamer, Ahmed Baba from Kaleardı, Hacı Şaban Efendi, Rifâîlik, Sufism.

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
I. Çalışmanın Konusu.....	1
II. Çalışmanın Yöntemi.....	1
III. Çalışmanın Amacı	1
IV. XIX. Yüzyılın Sonlarından XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar Bayburt ve Erzurum'da Genel Durum	1
IV.1. Sosyal Durum.....	2
IV.2. Kültürel ve İlmi Durum	2
IV.3. Tasavvufi Durum.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
SANEMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA (Ö: 1330/1912) VE KALEARDILI AHMED BABA (Ö: 1367/1948)	
1.1. SANEMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA.....	4
1.1.2. Hayatı.....	4
1.1.2.1. Doğumu Evliliği ve Çocukları.....	4
1.1.2.2. Vefatı	5
1.1.3. Tarikatı.....	5
1.1.3.1. İntisabı ve Tarikat Silsilesi.....	8
1.1.4. Tasavvufi Seyahatleri.....	9
1.1.5 Tasavvufi Şahsiyeti	11
1.1.6 Tasavvufi Görüşleri.....	12
1.1.6.1 Nefis Terbiyesi.....	15
1.1.6.2. Peygamber Sevgisi	16
1.1.7. Bazı Halifeleri ve Dervişleri.....	17
1.1.8. Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın Bazı Kerametleri	22
İKİNCİ BÖLÜM	
HACI ŞABAN EFENDİ (1901 – 1992)	
2.1. Hayatı	30
2.1.1. Doğumu, Evliliği ve Çocukları	30
2.1.2 .Vefatı.....	31
2.1.3. Tasavvufi Şahsiyeti.....	31
2.2. Mürşidi Kaleardılı Ahmed Baba (ö: 1367/1948)	35
2.2.1. Hayatı	35
2.2.1.1. Doğumu, Evliliği, Çocukları	35
2.2.1.2. Tarikata İntisabı.....	36

2.2.1.3. Tasavvufi Kişiliği ve Müridleri	36
2.2.1.4. Bazı Kerametleri.....	37
2.3. Hacı Şaban Efendi'nin Kaleardılı Ahmed Baba'ya İntisabı.....	38
2.4. Tasavvufi Görüşleri	38
2.5. Menkıbeleri	44
2.6. Hacı Şaban Efendinin Günümüze Tesirleri.....	45
SONUÇ	47
KAYNAKÇA	49
EKLER.....	51
EK 1: SanamerliSeyyid Hacı Ahmed Baba Türbesi ve Kabri	51
EK 2: Sanamerli seyyid hacı Ahmet baba adına Erzurumda yaptırılan cami ve önünde torunu ve müridi ve varisi mevlüd baba türbesi.....	52
EK 3: Bayburt'lu Hacı Şaban Efendi ve Kaleardılı Ahmed Baba'nın Kabirleri ve Türbesi.....	52
EK 4: Bayburtta Hacı Şaban Efendi adına yaptırılan Vakıf Binası(HAKEV) ve öğrenci yurdu	54
EK 5: Her Yıl Yapılan Hacı Şaban Efendiyi Anma Panelleri.....	55
EK 6: Geçmişten Günümüze Hakev De Gerçekleşen Pazartesi Ve Perşembe İftar Programları.....	56
EK 7: Bayburt'lu Hacı Şaban Efendi	58
ÖZ GEÇMİŞ.....	59

KISALTMALAR

a.g.e	:	Adı geçen eser
bk.	:	Bakınız
ö.	:	Ölümü
(s.a.v)	:	Sallallahu Aleyhi Vesellem
Trk	:	Tarikat
DİA	:	Diyanet Ansiklopedisi
İA	:	İslam Ansiklopedisi
d.t	:	Doğum Tarihi
Vb	:	ve benzeri
Vs	:	vesaire
R.	:	Rifaîlik/Rifaîye
S.	:	Seyyid
Tsvf	:	Tasavvuf
r. a	:	Radiyallahu anha
Yy.	:	Yüzyıl
Yay	:	Yayınları
s	:	Sayfa
Hz	:	Hazretleri
Çev.	:	Çeviren
C	:	Cilt

GİRİŞ

I. Çalışmanın Konusu

Doğu Anadolu Rifâî meşayihinden Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba ve Bayburtlu Hacı Şaban Efendi'nin hayatları, tasavvufi kişilikleri ve tesirleri çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir.

II. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda doküman taraması, kaynak incelemesi ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Bu anlamda çalışma konumuz olan Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba, Kaleardılı Ahmet baba ve Hacı Şaban Efendi hakkında ulaşabildiğimiz kaynaklar taranmış, aynı silsileden olup halen hayatta olan yukarıdaki adı geçen mutasavvıfların torunları ve müritleriyle görüşmeler yapılmıştır. Tasavvufi görüşler incelenirken Klasik tasavvuf eserlerine ve tasavvuf sözlüklerine müracat edilmiştir.

III. Çalışmanın Amacı

Tasavvuf, Bayburt ve Erzurum yöresinde birçok insanın doğumundan ölümüne kadar ki süreçte Müslüman kimliğine, gündelik hayatına, kısaca her alanına nüfuz etmiş, önemli bir alandır. Bölgemizin dînî ve sosyal hayatında önemli bir yer tutan tarikatların ve özellikle de Bayburt, Erzurum ve çevre illerde yaygın olan Rifâîliğin temsilcilerinden Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba ve Bayburtlu Hacı Şaban Efendiyle ilgili yapılan bilimsel çalışmaların yetersizdir. Ayrıca Erzurum ve Bayburt yöresinde Tasavvuf, Rifâilik, dini hayat vb. konular üzerine bun dan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktır.

IV. XIX. Yüzyılın Sonlarından XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar Bayburt ve Erzurum'da Genel Durum

Çalışma konumuz olan Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba, Kaleardılı Ahmet baba ve Bayburtlu Hacı Şaban Efendiyi daha iyi anlamak için Erzurum ve Bayburt'tan o döneme ait bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Bayburt ve yöresi eski çağlarda Huri, Urartu, Haldiler ve Bizans egemenliğinde kalmış ve Selçuklular zamanında Türk hâkimiyetine girmişlerdir. Saltuklu, İlhanlı, Eretnalı ve Akkoyunlulardan sonra 1514 Çaldıran seferi akabinde Osmanlı Topraklarına dâhil olmuştur.¹

¹ Yunus Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 17.

O yüzyıllarda Rus işgaline uğramış ve özellikle ikinci Rus işgali esnasında İç Anadolu'ya göç eden halk, Bayburt'un düşman işgalinden kurtulması ile geriye dönmüştür. 1927 yılına kadar Erzurum'a bağlı olan Bayburt bu tarihte Gümüşhane'ye bağlanmış ve 1989 tarihinde il statüsüne kavuşmuştur.²

Köklü bir geçmişe sahip olan bir diğer il de Erzurum'dur. Erzurum tarih boyunca birçok devletin istilasına maruz kalmıştır. 6000 yıllık geniş zaman dilimi içerisinde, Hurri, Urartu, Saka (İskitler), Med, Pers, Partlar ve halefleri, Roma, Bizans, Sasani, Araplar (Dört Halife Devri), Emevi, Abbasi, Selçuklu, Moğol, İlhanlılar ve halefleri, Karakoyunlu, Timurlu, Akkoyunlu, Safevi, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin hükümlerinde kalmıştır.³ Çalışmanın girişinde bahse konu bölgede sosyal, kültürel, ilmi, dinî ve tasavvufî durumuna yer verilecektir.

IV.1. Sosyal Durum

19. Yüzyılda Osmanlı-Rus Savaşı'nda Erzurum ve Bayburt işgale uğramış ve bir süreliğine işgal altında kalmıştır. Daha sonra çekilme kararı alan Ruslar şehirlerin pek çok yerlerini tahrip etmişlerdir.⁴

1893-1894 tarihleri arasında Bayburt, Gümüşhane, Bitlis ve Erzurum başta olmak üzere iki yıl üst üste kuraklık olmuş, bu olay halk üzerinde büyük etki yapmış, ahali geçimini sağlamak üzere çevre illere göç etmek zorunda kalmıştır.⁵

Erzurum, 1828- 1829, 1878 ve 1916 yılında üç defa Rus istilâsına uğramıştır. Erzurum, Cumhuriyet döneminde il olmuş ve hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Günümüzde Doğu Anadolu bölgesinin en gelişmiş ve en büyük şehridir. Erzurum, 2 Eylül 1993'te çıkarılan 504 sayılı yasa hükmünde kararname ile Büyükşehir unvanı kazanmıştır.⁶

IV.2. Kültürel ve İlmi Durum

Bayburt ve Erzurum kadim bir kültüre sahiptir. Özellikle halk arasında kültürel anlamdaki bazı uygulamalar hala devam etmektedir. Giyim tarzı, yemek kültürü, misafir ağırlama, köy ve mahalle odaları(konakları), aile, yemek vb. hususlarda benzerlik göstermektedir. Bu dönemde Bayburt ve Erzurum insanının giyim tarzları erkeklerde geniş kumaş pantolonu, fes ya da sarık, kadınlarda ise çarşaf, ehram gibi tüm bedeni örten kıyafetlerdir. Aile yapısı genelde anne-baba ve çocukların yanısıra aile büyüklerinin de birlikte

² Feridun Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt* (İstanbul: Nef Yayınları, 2014), 86-88.

³ *Cumhuriyetin Ellinci Yılında Erzurum* (Erzurum: 1973 İl Yıllığı, 1974), 25.

⁴ Özger, XIX. Yüzyıl Bayburt, 40.

⁵ Özger, XIX. Yüzyıl Bayburt, 44.

⁶ *Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1984), 5/190.

yaşadığı geniş bir oluşum şeklindedir. Köy ve mahalle odaları, kültürün yaşanması ve aktarılmasında, eğitimin gerçekleştirilip canlı tutulmasında son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Köy odaları ilk başlarda cenaze ve düğün odası, misafirlerin konaklayacağı yer olarak kullanılmış sonradan ise köy toplantılarının dini ve tasavvufi sohbetlerin, şiir dinletilerinin yapıldığı, ilmi açıdan saygın ve değerli kişilerin halka hitap ettiği yerler olarak kullanılmışlardır. Bayburt ve Erzurum’da medrese ve tekke gibi eğitim kurumlarının evveliyatı bölgenin İslamlaşması ve XII-XIII. yüzyıllarına kadar uzanmaktadır. Bu eğitim kurumlarına Bayburt’ta Yakutiye Medresesi, Müsaviye medresesi, Bayburt Kütüphanesi,⁷ Erzurum’da ise Yakutiye medresesi örnek olarak verilebilir.

IV.3. Tasavvufi Durum

Malazgirt savaşıyla beraber İslam Anadolu da hızla yayılmaya başlamıştır. Özellikle Türkmen göçlerinin İslamiyet’in yayılmasında etkisi çoktur. Bu akınları gerçekleştirenlere “Anadolu erenleri ya da Horasan erenleri” denmiştir. Bu akınları yapan erenlerin mekânlarından biri de Erzurum ve Bayburt topraklarıdır. Bu erenler, Doğu Anadolu’da ki illerde dini ve tasavvufi alana önemli katkılar sağlamıştır. Tasavvufta çok büyük bir yeri olan fütüvvet teşkilatının Anadolu’daki yansıması Ahilik teşkilatı ve diğer tasavvufi akımlar bu meyandadır. XIX. ve XX. yüzyılda Bayburt’ta ve Rifâî tarikatının dini ve kültürel hayatı etkileyen en önemli şeyhleri ise Bayburt’ta Kaleardılı Ahmed Baba ve Hacı Şaban Efendi olurken, Erzurumda ise Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba ve halifesi Mevlüd Baba olmuşlardır.⁸

⁷ Yakup Mahmutoğlu, “Osmanlı’nın Son Döneminde Bayburt’ta İlmi Hayat”, *Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyum Bildirileri* (Bayburt, 2014), 380-390.

⁸ Mehmet Fahri Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri* (İstanbul: Bayburt Eğitim Kültür ve Hizmet Vakfı Yayınları, 2009), 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

SANEMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA (ö: 1330/1912) VE KALEARDILI AHMED BABA (ö: 1367/1948)

1.1. SANEMERLİ SEYYİD HACI AHMED BABA

1.1.2. Hayatı

1.1.2.1. Doğumu Evliliği ve Çocukları

1792 yılında Van'da dünyaya gelmiştir.⁹ Babasının adı, Yusuf-i Naili'dir. Annesinin adı bilinmemektedir. Anne ve babası Berzenci seyyidlerindendir.¹⁰ Onun da Babası Seyyid Ahmed-i Selimullah-i Süleymani olup, Irak-Süleymaniye'de Seyyid Ahmed-i Kaki diye meşhurdur. Türbesi ve dergâhı halen ziyarete açık durumdadır.¹¹ Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın kendisinden yaşça büyük Muhammed Babai isminde bir de ağabeyi vardır. Yusuf-i Naili Hazretleri'nin türbesi, Van Hoşab (Güzelsu) kalesinin eteğinde olup, Arap Baba ismiyle tanınmıştır. Büyüklüklerinden dolayı saygı ifadesi olarak Baba ismiyle anılmışlardır.¹²

İlk tasavvufî eğitimini babasından alan Ahmed Baba, ilerleyen zamanda farklı hocalardan da ders alarak tahsilini artırmıştır. Aldığı manevi eğitimlerden sonra işaret edilen yer olan Erzurum ili Pasinler ilçesi Sanamer köyüne gelmiş ve burada Rifâî tarikatının mescidini inşa etmiştir. Burayı ilim ve sohbet mekânı haline getirerek insanlara maddi ve manevi anlamda faydalı olmaya çalışmıştır. Ahmed Baba gittiği her ortamı ve yaşadığı her yeri Allah ve Resulünün zikir mekânı haline dönüştürmeyi amaç edinmiştir. Yıllarca insanları dinin ve ilmin ışığında yetiştirme gayreti sergilemiştir. Şuurlu bir nesil yetiştirmeyi hedefleyen Ahmet Baba, bu insanların ahlaklı, erdemli ve iç âlemlerinde Allah'a ve Peygambere derin sevgi duymasını sağlamayı hedeflemiştir.¹³

Seyyid Hacı Ahmed Baba, Horasan'ın Dönertaş (Hoşov) köyünden Hacı Süleyman Efendi'nin kızı Pembe hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten, Yakub ve Yusuf adlarında iki oğlu; Sultan, Güneş ve Zeliha adında üç kız olmak üzere toplam beş çocuğu dünyaya gelmiştir. Yusuf ve Yakub, kendisinden iki sene sonra Osmanlı- Rus savaşında vefat etmiş,¹⁴ Oğlu Yakup

⁹ Abdülbaki Çınar, *Gönül Sultanlarımız Seyyid Hacı Ahmed Baba Seyyid Şehid Yakub Baba ve Seyyid Hacı Mevlüd Baba* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010), 22.

¹⁰ Hâdimi Rufâî, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler* (İstanbul: Aslandağı Yayınları, 2010), 29.

¹¹ Mehmed Tâhir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/167.

¹² (Rifâî ÇINAR, Kişisel Görüşme, 12,07,2021)

¹³ (Abdülbaki ÇINAR. Kişisel görüşme, 15.07.2021).

¹⁴ Seyyid Mustafa er-Rifâî en-Nedvî - Seyyid Yusuf Haşim er-Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî Nesebi- Hayatı- Daveti- Kerametleri- Eserleri*, çev. Mustafa Önver (İstanbul: Aslandağı Yayınları, 2010), 260.

Baba'nın Mevlüt adında bir oğlu olmuştur ve ondan Mustafa, İlhami, Kadir ve Talip adında dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Şu an yaşayan tek evladı ise İlhami Çınar'dır.¹⁵

1.1.2.2. Vefatı

Seyyid Hacı Ahmed Baba 1330/1912 yılının başlarında oturduğu yerden bir başkasının yardımıyla ancak kalkabilecek kadar takatten düşer. Vuslatın yakın olduğunu sezerek, çevresinde bulunanlara “Beni Abdulgani Hoca yıkasın” diye vasiyet eder.¹⁶ Torunu Mevlüd Efendi'yi yanına çağırarak ve ona: Oğlum! Ağabeyin Arif ile birlikte Hosov (Dönertaş) Köyüne gidin. Halanız Sultan hanımı buraya getirin. Acele edin, yollarda oyalanmayın.” diye tembih eder. Mevlüd, kendine söyleneni yapar. Abisi ve halasıyla köye döndüklerinde geç kaldıklarını far kederler. Ahmed Baba vefat etmiştir. Bu sırada Abdulgani zikri efendi, Erzurum iline bağlı Pasinler ilçesinin Ketvan (Yastıktepe) Köyü'nde imamlık yapmaktadır. Şeyhinin vefatından manen haberdar olan Abdulgani Efendi şeyhine son görevini yapmak için hemen Sanamer köyüne gider. Sanamerli Hacı Ahmed Baba'nın vasiyeti üzere halifesi Abdulgani Hoca tarafından yıkanır ve yıllarca içinde yaşadığı Sanamer Köyü'ndeki evinin bulunduğu dergâhına defnedilir.¹⁷

Vefatından 25 yıl sonra kurulan, Seyyid Hacı Ahmed Baba Türbesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından tamirat için kabri açıldığında cesedinin hiç bozulmadığı ve etrafa çok güzel bir koku yaydığı evlatları ve dernek yetkilileri tarafından anlatılmaktadır. Yaşadığı dönemde Öznülü Abdulgânî Efendi Keçesorlu Kâmil Baba, Zivimli Aziz Baba, Orumlu Molla Bahri ve Mevlüd Baba¹⁸ gibi büyük zatların yetişmesine vesile olan Hacı Ahmed Baba, ölümünden önce kendisinin yerine geçecek zat olarak şehit Yakub çınar ın oğlu olan torunu Hacı Mevlüd çınarı bırakmıştır. Ölümünden sonra birçok insan tarafından ziyaret edilen kabri sonraki yıllarda sevenleri tarafından türbe haline getirilmiştir.¹⁹

1.1.3. Tarikatı

Bu bölümde Sanamerli Seyyid Ahmed Babanın intisab ettiği Rifaîlik tarikatından bahsedildikten sonra, intisabı, halife ve dervişleri, tasavvufi görüşleri ve bazı kerametleri aktarılacaktır.

¹⁵ (İlhami ÇINAR, Rifâi ÇINAR, Abdalbaki ÇINAR, kişisel görüşme, 15.07.2021)

¹⁶ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 34.

¹⁷ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 260.

¹⁸ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 26.

¹⁹ (Abdalbaki ÇINAR, Kişisel söyleşi, 16.07.2021)

Tarikat, tarik kelimesinin çoğuludur. Lügatta “yol” anlamına gelen arapça bir kelimedir. Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamındaki tarîkat (çoğulu tarâik) terim olarak “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” demektir. İnsanı kendisinin ve evrenin hakikatlerine, bu hakikatleri bir bütün olarak kendisinde barındıran Hz. Muhammed’e, hakikatlerin kaynağı ve yaratıcısı olan Allah’a götüren ruhani yol anlamındadır. Tarikatlarda mensubiyet ya yoldan ya soydan ya da her iki şekilde devam edebilir.²⁰ Seyyid Hacı Ahmed Baba, neseben yani soy itibarı ile Hz. Rasulullah’a (s.a.v) ulaşmaktadır. Yani seyyiddir. Tarikat olarak ise Rifâî tarîkatına mensub olup tarîkat silsilesi ile Seyyid Ahmed er-Rifâî’ye ulaşmaktadır. Bu sebeple hem Rifâî tarîkatı hem de bu tarîkatın kurucusu hakkında bilgiler vermek istiyoruz: Rifâiyye’nin XII. yüzyılda teşekkül eden tarikatlar arasında kuruluşunu tamamlayıp teşkilâtlanan ilk tarikat olduğunu söylemek mümkündür.²¹ Ahmed er-Rifâî, baba tarafından soyu Hz. Huseyin’e, anne tarafından soyu Hz. Hasan’a ulaşmaktadır. Ahmed er-Rifâî, hicri 512, Miladi 1118 yılında Receb ayının ilk arısındaki perşembe günü Vasıt Bölgesi’nde bulunan Umm-i Ubeyde köyünde dünyaya gelmiştir. Kuran-ı Kerim’i yedi yaşında hıfzetmiştir. Seyyid Ahmed Rifâî (r.a)’nin şeyhi ve dayısı olan Seyh Mansur Rabbani-Betaihi tarikat hırkasını yeğenine 28 yaşında giydirmiştir.²²

Ahmet er-Rifâî tasavvufî kaynaklarda Hz. Peygamberin soyundan gelen önemli bir müşşid olarak bahsedilmektedir. İmam İbrahim el-Kazeruni’den rivayetle Allah dostlarının kendisini mâna âleminde Hz. Peygamberin makamında gördüklerini ve onu Hz. Peygamber’in ümmetin şefaataçisi olarak nitelediğini bildirmektedir.²³

Ebu’l- Ferec el-Vâsıtî *Tiryaku’l-Muhibbin* adlı eserinde “İmam Rifâî, vaktin sultanı ve asrında evliyanın seyididir demekteFdir. Ümmetin büyük zatlarının menkıbelerine dair birçok eser mütalaa ettiğini, sahabe-i kiram ile ehl-i beyttten sonra tabakat-ı evliyada, İmam Rifâî’ye denk bir kimse görmediğini söylemektedir. Ahmet er-Rifâî Şafii mezhebindendir ve Şafii fikhında önemli bir âlim olduğu ifade edilmektedir. Muhammed b. Ebker el-Musili, tarihinde beyan ettiği üzere, bahsedilen pirin hayatı döneminde dergâh-ı şerifi, alimler için bir medrese olduğu gibi, dervişler zümresi için de bir riyazet hane olarak, kendileri de irfan ehli için benzersiz bir rehber olduğu teslim olunur” diye yazılmıştır.²⁴

Ahmed er-Rifâî’den sonra Ümmüabîde’deki Rivâk’ta irşad postuna ilk olarak yeğeni ve damadı Ali b. Osman (ö. 584/1188), ardından diğer damadı Abdürrahîm b. Osman (ö.

²⁰ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 230.

²¹ Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008).

²² Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 55.

²³ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 1/220.

²⁴ Vassaf, *Sefine-i Evliya*, 1/222; Selami Şimşek, *Edirneli Şeyh Kabuli Mustafa Er-Rifai Hayatı Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri İnceleme* (Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013), 1/73.

604/1207), onun ardından ilk damadından torunu İbrâhim el-A‘zeb (ö. 609/1212) oturmuş, böylece şeyhlik Rifâî ailesi içinde devam etmiştir. İbrâhim el-A‘zeb ile birlikte kardeşi Ahmed el-Ahdar’dan Rifâiyye kaynaklarında kutub olarak söz edilmektedir. M. Fuad Köprülü, İbn Battûta’dan alınan bilgilerden hareketle Rifâiyye mensuplarının XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında Anadolu’da faaliyet gösterdiklerini Osmanlı Devleti’nin kurulduğu bu dönemde Rifâîliğin en etkili tarikatlardan biri olduğunu kaydetmektedir. Anadolu topraklarında 1925 tarihine kadar faaliyetlerine devam eden Raifaiyye tarikatı birçok kola ayrılarak irşad faaliyeti yürütmüştür.²⁵

Ahmed er-Rifâî, Rifâîliği şöyle tanımlamaktadır: “Tarikatımız, bid’at karışmamış, tembellik gösterilmeden yapılan ameldir. Tarikatımız, beş duyu organını zabt u rabt altına almak ve nefes aldıkça vakte riayet etmektir. Bâtînî kirlerden kalbi temiz tutmak, bütün azalar ile zikre devam etmektir. Tarikatım, bid’atı olmayan din, riyası olmayan kalp, şehvete ittiba etmeyen nefis sahibi olmaktır. Yolumuz, Kitabullah ve Sünnet-i Nebevi’dir. Bilmiş ol ki, derviş sünnete ittiba ettiği müddetçe doğru yoldadır. Sünnetten yüz çevirdiği an, doğru yoldan sapmıştır. Bizim yolumuz istememek, esirgememek ve biriktirmemektir. Her seyin, ilahi kudretin elinde olduğunu bilmektir. Her kim niçin yaratılmışsa o şey ona kolay gelir. Şer’i hudutlara riayet edilecektir. Yardım da Cenab-ı Allah’tandır.²⁶ İyi bilesin ki tarikat, süt gibi beyaz bir yoldur. Tarikatta mevcut olan zahiri ve batini her söz ve fiil, şeriatın hudutları içerisinde. Ser-i şerife muhalif olan her yol zındıkların yoludur. Tarikat, “Allah’a iman ettim” demektir. Şer-i hudutlar içerisinde olup ona riayet etmektir. Allah Teâla’nın nehyettiği her şeyden sakınmaktır. Bunun dışında bir tarikat asla olamaz. Çünkü haktan başka her şey, ancak dalalettir.”²⁷

Ahmet er-Rifâî, tarikatta sonradan meydana gelen birtakım değişiklikler ile ilgili olarak da şunları kaydetmektedir; “Bu tarikate mensup olan bir kısım insanlar sonradan meydana gelen adetler çıkarmışlardır ki, bunları, irfan sahibi olan tarikat erleri ibadetlere vesile olarak kabul etmiş, bu adetlerin böylece ibadete vesile olan adetleri yapmaya alışmış bazı kişilerin ibadet ve taate bağlanarak bu ise devam etmelerini sağlamışlardır. Ancak bu adetleri yapmaya alışmış nefsin, tertemiz hale getirilmesi yanında adetlerden kurtularak şer-i hudutlara nakledilmesi de sağlanırdı. Bu hikmet, alemlerin efendisi Hz. Peygamber’in (s.a.v) uygulamalarından iktibas edilmiştir. Onun sünnet-i seniyyesinde buna kıyas edilebilecek birçok örnek vardır. Ancak irfan sahibi olmayan ve kemale ermeyen kişiler bu tür adetlere ta’zim ederek; yani bu adetleri yücelterek adetleri ibadet gibi kabul etmişlerdir. İyi bilesin ki onlar, ibadetleri ihmal

²⁵ Tahralı, “Rifâiyye”.

²⁶ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 33.

²⁷ Ahmed er-Rifâî, *el-Mecâlisü’s-Seniyye (Sohbet Meclisleri)* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 53-55.

edip adetlerle iştiğaletmışlerdir. Bunlar hakikatte kafilenden geri kalıp aç ve susuz olarak yollarda kalanlardır.²⁸

1.1.3.1. İntisabı ve Tarikat Silsilesi

Hacı Ahmed Baba'nın üveysî yolla Ahmed er-Rifâî'ye intisab ettiği rivayet edilmektedir. İrşad görevi verilmesi de onun Irak seyahati sonrasında manevî işaret yoluyla gerçekleşmiştir. Ahmet er-Rifâî'nin Vasıt Ummu Ubeyde Köyünde bulunan türbesinde üç gün kalan Ahmed Baba'ya mânâ âleminde irşad sahası olarak Anadolu gösterilmiştir. Ahmed Baba'nın tarikat silsilesi şöyledir.

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)

- ⇩ Serdar-ı evliya vü asfiya Hz. İmam Ali
- ⇩ Hz. Habib el-A'cemi
- ⇩ Hz. Davud-ı Tai
- ⇩ Hz. Marûf-ı Kerhi
- ⇩ Hz. Seriiyyu's Sakati
- ⇩ Seyyidü't taife Hz. Cüneyd-i Bağdadi
- ⇩ Şeyh Ebü Bekr eş-Şibli
- ⇩ Şeyh Ali el-Acemi
- ⇩ Şeyh Ebu'l Aliyy-i Rûdbari
- ⇩ Şeyh Ebu'l Ali Gülam b. Tevkan
- ⇩ Şeyh Ebu'l Fazl Bağdadi b. Kamih
- ⇩ Şeyh Aliyyu'l kari el-vasiti
- ⇩ Cenab-ı pir-i dest gir Ebu'l alameyn Seyyid Ahmed er- Rifâî
- ⇩ Şeyh Seyyid Fetheddin Rifâî
- ⇩ Şeyh Yusuf Rifâî
- ⇩ Şeyh Hüseyin Rifâî
- ⇩ Şeyh Hasen Rifâî
- ⇩ Şeyh Abdurrahman Rifâî

²⁸ Rifâî, *el-Mecâlisü's-Seniyye (Sohbet Meclisleri)*, 56.

- ⇩ Şeyh Şaban Rifâi
- ⇩ Şeyh Salih Rifâi
- ⇩ Şeyh Recep Sani
- ⇩ Şeyh Ahmed Sağira
- ⇩ Şeyh Ahmed
- ⇩ Şeyh Muhammed Baki
- ⇩ Şeyh Ali Cusuri
- ⇩ Seyyid Yusuf'u Naili Vani
- ⇩ Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba²⁹

1.1.4. Tasavvufi Seyahatleri

Kur'ân-ı Kerîm'in Kehf sûresinde geçen ve Mûsâ'nın, hakikat bilgisine ulaşmak için yanında bir gençle birlikte seyahate çıkmasını anlatan kıssa, sûfilere ilham kaynağı olmuştur. Kelâbâzî'nin naklettiğine göre Muhammed b. Ahmed el-Fâsî, tasavvufun on erkânından birinin gördüklerinden ders çıkarmak maksadıyla dünyanın çeşitli bölgelerini gezmek olduğunu söylemiştir.³⁰

Oturduğu köy, kasaba, şehir ve bölgenin dışına çıkan insan gittiği yerlerde farklı kavimler, hayat tarzları, inanış şekilleri, sanatlar, meslekler kültürler görür. Onlarla ilişkiler kurar. Böylece bilgi, tecrübe ve görgüsünü artırır. Farklı iklimleri, coğrafyaları yani Kâinat Kitabının tabiata ait delil ve şahitlerini görür. Tanınmış alimlerden sohbet ve ilim noktasında, edep erkan öğrenilir. Fikir alışverişi yapılarak ortak konular üzerinde tartışmalar yapmanın yararlı sonuçları olur. Böylece yolculuk insanı pişirir ve olgunlaştırır. Kutsal beldeleri ve evliya türbelerini ziyaret etmek günümüz ifadesi ile bir nevi inanç turizmi diye adlandırılan seyahatlerdendir. Ayrıca üzerlerine cihad ve hac farz olan Müslümanların Hicaza yolculukları, cihada gitmeleri, dini bilgi tahsili, akraba ziyaretlerinde bulunmaları ve sıla-i rahim yapmaları farzdır.³¹

Seyahat tarikatlarda uygulanan irsad usullerindendir. Bazen suç isleyen dervişe ceza olarak seyahat verildiği gibi bazen de nefs-i emmarenin ıslahı, o dervişin görgü ve bilgisinin artması, seyahat sırasında ziyaret edip tanışacağı, Allah Dostlarının himmetlerine ve dualarına

²⁹ Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5. 127

³⁰ Mustafa Çağrı, "Seyahat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

³¹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 25.

nail olmaları, ilim öğrenmek vb. sebeplerden tarikat mensubu dervişlere seyahat emri verilmiştir.

Seyyid Hacı Ahmed Baba da bu ve benzeri sebeplerin yanında kendi irsad makamı olarak dergahını kurması için gösterilen yeri bulmak üzere babası tarafından seyahatle görevlendirilmiş ve 35 sene seyyahlık yapmıştır.³² Zamanın olumsuz şartlarına rağmen Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın henüz 12-13 yaşlarında iken belki de bir daha dünya gözü ile görüşemeyeceklerini bildikleri halde babası ve annesinin bu seyahate rıza göstermeleri mana yoluna gönül veren insanlar için çok şeyler ifade etmektedir. Baba ocağından ayrılan Seyyid Hacı Ahmed Baba, İstanbul'a gitmiş, orada uzun yıllar kalıp, oradaki dergâh kabileleriyle hacca gitmiştir. Dönüşte, Peygamberimiz 'in (s.a.v) Huseyni nesebinden Türbe-i Saadetleri'ni Irak Vasıt Bölgesi'ne yakın Ummi Ubeyde Köyü'nü de ziyaret etmiştir. Manevi bir işaretle Urfa Halilu'r-Rahman'da iki yıl kalmıştır. Hacı Ahmed Baba rüyasında görmüş olduğu çınar ağacının bulunduğu irsad makamı olan köyü bulmak üzere Siirt-Bitlis üzerinden Erzurum tarafına doğru seyahate devam etmiş, Bitlis'de dönemin büyük Nakşibendi Şeyhi Muhammed Kufrevi'yi ziyaret ederek bir müddet orada misafir olarak kalmış, daha sonra beldeler ve köyler aşarak Şenkaya'nın Sıçankale³³ köyüne gelmiştir. Orada kısa bir müddet kaldıktan sonra hayatının kalanını geçireceği Dönertaş (hoşov)köyüne gelmiştir.³⁴

Torunu Seyyid Hacı Mevlüd Baba o'nun seyahatleri ile ilgili şöyle demektedir; “Ahmed Baba, henüz buluşa erdiği yıllarda, Baba ocağından (Van, Hoşab)³⁵ ayrıldıktan sonra İstanbul'a yaptığı seyahat sırasında, Anadolu'daki birçok dergâha uğramış ve onların seyhleri ile görüşme fırsatı bulmuştur. İstanbul'da uzun süre kalmış, muhtelif dergahlarda tasavvufi eğitim almış, bilgi ve görgüsünü artırmıştır. O günün şartlarında deve ve at kervanları ile yaya olarak sadece gidişi altı ay süren hac yolculuklarına katılmıştır.”

Seyyid Hacı Ahmed Baba İstanbul Üsküdar da Aziz Mahmut Hüdai Dergâhında kalırken Çorum'dan gelen Hafız Ebubekir Baba ile tanışır. Dergâhın o günkü şeyhi Mehmet Ruşen Hilmi Efendi bahse konu iki zat-ı manevi bir işaretle Mekke ve Medine'ye doğru seyahate davet eder. İstanbul'dan başlayan seyahatte imparatorluk hâkimiyeti içindeki hicaz yolu takip edilir. Irak Bağdat'ta Abdulkâdir-i Geylânî, Vasıt'ta Seyyid Ahmed er-Rifâi ve yol üzerindeki tasavvuf erbabı zatların sağ olanların dergâhlarında meşveret, medfun olanların türbelerini ederler. Seyahat boyunca, Mehmet Ruşen Hilmi'nin tembihi üzere Hacı Ahmed Baba ve Hafız Ebubekir Baba zaruri ihtiyaçlarını giderecek kadar yardım kabul ederler. Hedef

³² Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 257.

³³ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 256.

³⁴ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 24.

³⁵ Bugünkü adı Güzelsu'dur.

emin³⁶ olan Mekke ve Medine şehirleri olunca şehir, kasaba, köy, dağ tepe ve çölleri ibadet aşkı ile aşarlar. Seyahatleri esnasında Suriye'nin Şam'da³⁷ üç gün kalmışlardır.

Hacı Ahmed Baba ve Hafız Ebubekir Baba tam üç gün Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin Irak, Vasıt, Ummu Ubeyde Köyündeki türbesinde kalırlar. Uzun bir seyahatten sonra her iki zat-ı muhterem de manen tayin edildikleri diyarlara gitmek üzere yola koyulurlar. Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba ile Çorumlu Hafız Ebubekir Baba'nın bu seyahatleri tam yedi yıl sürmüştür. Hacı Ahmed Baba'nın Urfa Halilurrahman'da bir miktar kaldıktan sonra Bitlis'te Muhammed'i Kufrevî hazretlerinin dergâhında kalır. Genel bir ifade ile o günün şartlarında Anadolu'nun muhtelif vilayetlerindeki tasavvuf büyüklerinin; hayatta olanların dergâhlarını vefat edenlerin türbelerini ziyaret edip ipek yolu olarak anılan bu günkü D-100 karayolu takip edilerek Erzurum Pasinler'e bağlı Sanamer Köyüne, Hafız Ebu Bekir Baba da Çorum'a yerleşirler. Her iki zât Rifâi Tarikatı'nın irşadı ile meşgul olmuş ve tarikatının yayılmasına vesile olmuşlardır.³⁸

1.1.5. Tasavvufî Şahsiyeti

Yaşadığı hayat tarzından, sunduğu görüşlerden ve etrafındaki müritlerinden de anlaşılacağı üzere, Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba o dönemde Erzurum'un 'un önemli tasavvufî şahsiyetlerindendir. Yaşadığı dönemde mürşid kimliği ile insanları aydınlatmaya, doğru yola iletmeye çalışmış, çevresindekilere tasavvufî hayatı aşılama gayreti içerisine girmiştir.

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba sadece hal ehli bir kişiliği olmakla kalmayıp aynı zamanda âlim bir kişiliğe sahiptir. Ehl-i sünnet çizgisinde bir tasavvuf anlayışına hâkimdir. İnsanlar tarafından sevilip sayılan zâtın, ziyaretine gelecekleri daha gelmeden bildiği, buna şahit olan Sümmâni Baba'nın "Bâb-ı âli şandır arifi billah" beyti³⁹ dile getirdiği bilinmektedir.

La maksude illellah⁴⁰ esması ile müsemma kalb-i selim dervişler yetiştirmiştir. Her yaştan herkes, herhangi bir randevuya gerek kalmadan istedikleri zaman Ahmed Baba'yı ziyaret edebildikleri rivayet edilir. Terbiyesinde yetişen müritlerinin birçoğunu (halife) irşat makamına erdirip görevlendirmiştir.⁴¹

³⁶ et-Tin 3/7

³⁷ Rivayet Hacı Mustafa Kiki Efendi (Ona da Kaleardılı Ahmed Babanın İhvanı Ali Çavuş nakletmiştir.)

³⁸ (Rifâi ÇINAR, Kişisel Görüşme, 17.07.2021)

³⁹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 25.

⁴⁰ Allah'tan başka amaç yoktur.

⁴¹ (Kişisel görüşme, Abdülbaki Çınar, Rifâi Çınar, Nizamettin Çağlayan, 25.11.2021)

Hacı Ahmed Babanın, az ve öz konuşarak, ibretli kıssalar anlatarak insanları irşad ettiği rivayet edilmektedir. 93 harbine müritleriyle beraber katılmıştır. Hacı Ahmed Babanın sade ve gösterişsiz giyindiği, son derece mütevazı ve vakur bir insan olarak bilinmektedir. Hacı Ahmed Babanın haftada üç defa yapmış olduğu vaazlara halkın ve alimlerin iştirak ettiği söylenmektedir. Müritlerine öncelikle şer'i bilgiler konusunda bilgi sahibi olmaları gerektiğini anlatmıştır. Kur'an hükümlerini ve inceliklerini anlatmıştır. Himmeti, kulun nefsinin dünya sevgisinden, ruhunu ahirete tahalluktan, kalbini cenabı hakkın iradesiyle beraber kendi iradesinden ayırmamaktır diye tanımlamış, kerametlerinin gizli kalmasını istemiştir. Seyyid Hacı Ahmed Baba dervişlerine son derece bağlıdır. Misafirlere kendi eliyle hizmet eden hacı Ahmet babanın çok az yediği ifade edilir. Ona göre Evliyaullah'ın kerameti şu üç seyde bulunur. 1. Az yemek 2. Az uyumak 3. Az konuşmak.⁴²

1.1.6. Tasavvufi Görüşleri

Tasavvufu ilk tarif edenlerden olan Muhammed b. Vâsi'e göre tasavvuf, huşû (ibadetlerin edası sırasında sükûnet ve tevâzu içinde bulunma), nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülüktür. Cüneyd-i Bağdâdî ise tasavvufu: Dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah'a dayanma, tâat ve ibâdete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşıp Allah'a yönelme, Allah'ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlası gerçekleştirme, şüpheye karşı yakîn elde etme, uzaklaşma ve yabancılaştırmaktan kurtulup Allah ile huzur bulma, şeklinde değişik yönleriyle tanımlamış⁴³ ve Hz. İbrâhim'in cömertliği, Hz. İshak'ın rızâsı, Hz. Eyyûb'un sabrı, Hz. Zekeriyâ'nın işâreti, Hz. Yahyâ'nın garipliği, Hz. Mûsâ'nın yün giymesi, Hz. İsmâ'nın seyahati ve Hz. Muhammed'in (a.s.) fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Hak diliyle tasavvuf: Allah'ın insanları sıfatlarından arındırması, böylece onlara sûfî niteliğini kazandırmasıdır.⁴⁵

Bütûn İslâmî ilimler gibi tasavvufunda kaynağı kuran ve sünnettir. Tasavvuf, konusu, gayesi, metotları ve ilgilendiği alan açısından diğer islami ilimlerden farklı birtakım özellikler sahiptir. Tasavvufun başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:⁴⁶

1. Tasavvuf, tatmak ve yaşamakla, manevi tecrübeyle anlaşılan hal ilmidir.

2. Tasavvuf bilgisinin konusu ma'rifetullah'tır.

⁴² (Abdülbaki ÇINAR, Rifâi ÇINAR, Kişisel Görüşme, 16.07.2021)

⁴³ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ* (Kahire, 1932), 1/22.

⁴⁴ Ebû'l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî el-Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb-Hakikat Bilgisi*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 120.

⁴⁵ Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc, *el-Lüma*, nşr. Abdulhalim Mahmud-Taha Abdülbaki Sürur (Kahire, 1960), 48.

⁴⁶ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 22.

3.Tasavvuf tatbiki bir ilim olduğundan, mürşid ya da şeyh denilen üsted nezdinde ve terbiyesi altında öğrenilir.

4.Tasavvuf neş'esini öğreten, mürşid ya da şeyh denilen zatın Hz. Peygamber (s.a.v)'e ulaşan kesintisiz bir silsileye sahip bulunması gerekir.

5.Tasavvuf kitabı bir ilim değildir.

6.Tasavvuf ma verae'l-akl bir ilimdir.

7.Tasavvuf gözle gördüğümüz bu şehadet ve nasut aleminden başka, zaman zaman gayb aleminden de bahseder.

8.Tasavvufa tarikat denilen ve Allah'a götüren özel yollarla girilir.

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba tasavvufu iyilik ve merhamet olarak tanımlamış ve Tasavvufun şartlarını sıralayarak bu şartları taşıyanların sufi olabileceklerini belirtmiştir. Bunlar:” Kızmamak, kibirlenmemek, iyilik yapmak, iyiliği yaygınlaştırmak, övünmeyi terk etmek. Kimseye yük olmamak, seni terk edeni ziyaret etmek, mahrum edeni doyurmak, kötülük edene iyilikle muamele etmek, şeyhine ve diğer insanlara iyilik yapmak, insanlara hilm ve affetmekle iyilik yapmak. Kalbini devamlı temiz tutmak, halkı terk ederek Allah ile ünsiyet kurmak”olarak ifade edilebilir.⁴⁷

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba da tasavvufun 8 özellikten meydana geldiğini belirterek:

1. Kaza ve kadere Rıza göstermek,
2. Belalara sabırlı olmak,
3. Bütün hallerde takva üzerine olmak
4. İnsanlardan hiç kimseye kibir etmemek,
5. Daima tevazu üzere olmak
6. Elinle kimseye eziyet etmemek,
7. Dilinle kimseye eziyet etmemek,
8. Senden sıla-i Rahimi kesene Sıla-ı rahim yapman, gibi maddeleri sıralamıştır.⁴⁸

Ayrıca insanlar için gerekli olan en önemli şeyin fukaraya hürmet ve tevazu olduğunu belirterek bunun sonucunda nefsinin ölmesi ve kalbin dirilmesi olarak açıklamıştır.

⁴⁷ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 57.

⁴⁸ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 58.

Ahmet Baba zikir konusunda ihvanlarına bol bol telkinlerde bulunmuştur. Tesbihin zikir olduğunu söyler fakat zikri illa tesbih ile çekmenin şart olmadığını belirtmiştir. Hafi ve cehri olarak riya'ya dikkat etmek şartı ile istediğin kadar çekilebileceğini anlatmıştır.⁴⁹

Hacı Ahmed Baba'nın sohbetleri dışında yazılı tasavvufi görüşlerinin kaynaklarından sayabileceğimiz birkaç adet şiiri elimizde mevcuttur. Bunlardan ilkinde müellif zühdü ele almaktadır.

*Muhammed mefhar-i alem*⁵⁰

*Çerağ-ı çeşm-i ve'l-Âdem*⁵¹

Cihanı sevmeydi bir dem

Kabul eyle bu burhanı

Bu dünyaya meyil verme

Bu dünya fanidir fani

Göçürdü Adem'i Nuh'i

*Ve Davud'i Süleyman'i*⁵²

Zühdü tasavvufun temel prensiplerinden biri olarak kabul eden Hacı Ahmed Baba, dünyanın geçiciliğini peygamberlerden verdiği örneklerle izah etmektedir. Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Davud ve Süleyman gibi birçok özelliğe bünyesinde barındıran büyük peygamberlerin bile bu dünyada kalamadığını, Hz. Muhammed'in ise dünyaya karşı mesafeli olduğunu hatırlatarak, tutulması gereken yolu göstermektedir. Kâinatın yaratılış sebebi ve âlemin iftiharını olan Hz. Peygamber efendimiz, Âdemoğlunun gözünün ışığıdır. Onun ışığı ile bakılınca ancak Allah görülür, idrak edilir. O "ben bu dünyada bir ağacın gölgesi altında dinlenen yolcu misaliyim" demektedir.

Tasavvuf erbabı hakikatin Allah'a vuslat olduğunu bildiklerinden, bu dünya diye kastettikleri şeyi, kişiyi Allah'a giden yoldan alıkoyan (masiva)olarak görmüşlerdir. Meylin ilgi ve alakanın yönünün ukba olması gerektiğini anlatmıştır. Bu dünya öyle bir fani (geçici) yerdir ki, İnsanlığın atası ilk peygamber Hz. Âdemi, tüm canlıları yok eden tufana karşı gemisi ile gark olmaktan kurtulan Hz. Nuh Peygamberi, elinde demir yumuşak bir hamur gibi şekil alan Hz.

⁴⁹ Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 283.

⁵⁰ Meftah-ı Alem: Alemin övünç kaynağı

⁵¹ Çerağ-ı çeşm-i ve'l-âdem: Ademin gözünün ışığı

⁵² Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 49.

Davut Peygamberi ve kuşların, dağların taşların, rüzgârların dilinden anlayan onlara Allahın izni ile mucize olarak hükmeden Süleyman Peygamberi dahi ölüm ile ahirete göçürdüğünü anlatmaktadır.

1.1.6.1 Nefis Terbiyesi

Sözlükte “yabani bir hayvanı evcilleştirmek, serkeş atı eğitmek; egzersiz yapmak” gibi mânalara gelen riyâzet kelimesi tasavvuf terimi olarak nefsi eğitmek için onu birtakım tabii ve meşrû arzularından mahrum etmeyi ifade eder. İslâm’da nefsin haramlardan uzak tutulması emredilmiş, mekruh olan hususlardan sakınılması tavsiye edilmiştir. Sûfiler, sâlikin nefsinin mubah olan hazzlardan da mahrum ederek nefis üzerinde hâkimiyet kurması gerektiğine inanırlar. Riyâzet “nefsin şehvet denilen beden ve dünya ile ilgili arzularını kırmak, bunları etkisiz hale getirmek, nefsi aklın ve dinin tesbit ettiği sınırlar içinde tutmak” şeklinde de tanımlanmıştır. Bu anlamda riyâzet zühd, mücahede, mücadele, tahallî, nefis tezkiyesi ve tasfiyesi gibi tasavvuf terimleriyle yakın anlamlıdır. Tasavvufta, Hakk’ın emrine uymak ve aklı selimin gösterdiği yolda yürümek için bütün kötülüklerin kaynağı olan nefisle (Yûsuf 12/53) mücadele halinde bulunmak, ona muhalefet etmek esastır. Nefsin yeme içme ve cinsel arzularını, mal mülk, makam mevki, şan şöhrat gibi dünyevî talep ve tutkularını denetim altında tutmak için yemeyi içmeyi, uyumayı, konuşmayı azaltarak zaruret ve ihtiyaç haliyle sınırlamak, diğer taraftan nefsi zor işlere koşmak, nefsin hileleri karşısında uyanık olmak riyâzetin esasını teşkil eder. Gazzâlî’ye göre riyâzet dört türlüdür: Az yemek, az uyumak, az konuşmak, insanların eziyetlerine katlanmak. Az yemek şehveti öldürür, az uyumak iradeyi saflaştırır, az konuşmak tehlikelerden korur, eziyetlere katlanmak amaca ulaştırır. Zira cefaya tahammül ve eziyetlere sabretmekten daha zor bir şey yoktur. Riyâzet ehlinin haline ve maksadına göre de riyâzetin çeşitli şekilleri vardır. Halk (avam) düzgün bir ahlâka sahip olmak, ihlâsla ibadet etmek, davranışında dürüst olmak, özel kişiler (havas) kendilerini tamamıyla Hakk’a vermek, daha özel kişiler ise (havâssü’l-havâs) mâsivâ ile olan ilgilerini kesip Hak’la dâimî beraberlik sağlamak için riyâzet yaparlar.

*Nefsin sana itab eyler
Gelir şeytan şitab eyler
Yıkar hanı harab eyler
Aparır dini imanı⁵³*

⁵³ Cengiz Gündoğdu, “Aşık Sümmani de Aşkın Metafizigi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/18 (2007), 22.

Yukarıdaki dörtlükte, nefis ile mücadele etmenin gerekliliği ve bu savaşın kaybedilmesi karşısında ortaya çıkacak neticeyi anlatan Ahmed Baba, nefsin akli baskı altına aldığını ve ruha sıkıntı verdiğini ifade etmektedir. Bu durumda derhal şeytan nefsin imdadına koşar ve ikisi birlikte hileli hücumlar yaparak insanın dünyasını da ukbasını da ziyan ederler. Peygamberler dahi nefislerine güvenmemişler. Zira nefis; Kur'an'ın ibret vesikası olarak akıl sahibi insanlara takdim ettiği Harut ve Marut isimli iki meleği dahi yoldan çıkarmıştır.

Giderse din ile iman

Olursun hemrah-i şeytan

Mukallid ateş-i niran

*Ebedi dar-ı zindanı*⁵⁴

Hacı Ahmed Baba'ya göre, inancını kaybeden kişi şeytanın yoldaşı ve sonunda da ebedi ateş arkadaşı olur. İnsan vücudunun merkezinde (iki göğüs kemiği arasında) gönül vardır. Orası öyle bir ummandır ki, yeri göğü ve arasındaki her şeyi yoktan var eden Hz. Allah hiçbir yere sığmamış, ancak müminlerin gönlü Allah'ı kuşatmıştır. Orası bir saraydır. Saray layık olduğu şekilde korunursa, sulatan teşrif eder. Aksi takdirde Sultanın terki ile şeytan ve nefis o kaleyi kuşatınca mamur olan vücut hanesini harap ederler. Artık din ve iman o harabede kendine yer bulamaz. Zulmet kirlere de aynı soruyu sormuş ve aynı mekânların olumsuz talipleri olduğunu öğrenmiştir. Aklın terk ettiği yere kibir, hayânın terk ettiği yere tamah ve imanın terk ettiği yere de haset girer. Hacı Ahmet Baba bahse konu yaradılışa atıf yapmıştır. Evet din ile imanın terk ettiği gönül'e şeytan girer. Böylece gönlün sahibini kendisine yoldaş edinir. Tasavvuf erbapları için yegâne düşman peygamberimizin ifadesi ile "İnsanın iki göğüs kemiği arasında olan nefistir." Onunla yapılan savaşın asla sulhu yoktur. Onun aldatmasına kanıp ta barış imzaladığını sanan bu dünyada tahammül edemediği cehennem ateşinin taklidi olan ateşin ahiretteki membaı olan cehenneme gider. Cennetin aydınlığına rağmen cehennemin karanlık ve derin gayya çukurlarında ebedi kalmak vardır.

1.1.6.2. Peygamber Sevgisi

Mudebbir ol Arapzâde

*Ömrünü verme girdâbe*⁵⁵

Değilsin kör bu dünyada

Resulü, Rabbini tanı

⁵⁴ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 51.

⁵⁵ Girdab: Suyun anfor yaptığı tehlikeli yer

Kemâli lütigâhımdır.

Beytullah kıblegâhımdır.

Kamu alemlerin şahı.

*Benim de padişahımdır.*⁵⁶

Yukarıdaki şiirde “Arapzâde” mahlası ile Seyyid Hacı Ahmet Baba: kendi nefsi olmak üzere onun yolunu kabul edenlere tedbir içinde olmayı, ömür suyunu girdap çukuruna akıtmamayı tembihlemektedir. Çünkü Allah bu dünyada tehlikeleri gösteren göz verdiği gibi ahirete giden manevi yolun tehlikelerini gösteren basireti ve feraseti de müminlere ihsan buyurmuştur. Onun yolu Peygamberimizin tanıttığı Allah’ı (cc) bilip emirlerini yerine getirmek yasakladığı şeylerden uzak durmakla mümkün olur. Hacı Ahmed Baba, yegâne örnek alınacak kişi olarak Hz. Peygamberi göstermektedir. O, yalnızca insanların değil tüm alemlerin Peygamberidir.

1.1.7. Bazı Halifeleri ve Dervişleri

Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın 74 Halifesi olmuş, sağlığında her birini irsad için değişik yerlere görevlendirmiştir. Ahmed Baba’nın dergâhında yetişen halifeler Anadolu’nun muhtelif bölgelerine dağılıp irsad faaliyetlerini yürütmüşlerdir.⁵⁷

Bunlardan bazıları şunlardır:⁵⁸ Mevlüd Baba (aynı zamanda torunudur), Oznulu Abdulgani Efendi, Keçesorlu Kâmil Baba, Zivinli Aziz Baba, Sarıkamıs Micingertli İsmail Baba, Ağverenli Kerim Baba, Bayburt Kaleardılı Ahmed Baba, Asağı Horumlu Molla Bahri, babası Molla Muhammed ve Hak asığı Asık Summani Baba. Aslen Sarıkamıs’ın Ağveren Köyü’nden olup, kabr-i şerifi Yozgat, Cekerek ilçesi Habalı Köyü’nde bulunan Divane Mevlud Baba, yine aslen Sarıkamıs’ın Ağveren Köyü’nden olup kabr-i şerifi Yozgat, Cekerek İlçesi, Vasfı Bey Köyü’nde bulunan Hamza Baba, yine Sarıkamıs’ın civar köylerinden olup kabr-i şerifi Tokat, Zile Kaza’sında bulunan Haydar Baba, Erzincan Kelkit ilçesi Sipekor Köyü’nden ulemadan Veliyuddin Efendi, Asık Summani Baba.⁵⁹

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Babanın en önemli müridlerinden biri de, birçok kerametine şahit olup bunları şiirlerine yansıtan Erzurum Narmanlı halk şairi Âşık Sümmani’dir.

Kendisi hakkında kısaca bilgi verelim.

⁵⁶ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 51.

⁵⁷ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 35.

⁵⁸ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 36.

⁵⁹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 37.

Sümmânî, 1861 yılında Erzurum ili, Narman ilçesi Samikale köyünde doğmuştur. Sümmânî'nin gerçek adı Hüseyin'dir. Kasımoğullarından Hasan'ın en büyük çocuğudur. Annesinin adı ise Nezife'dir. Hüseyin'in Sosan ve Peruze (Firuze) isimli erkek ve kız kardeşi vardır. İkisi de Sümmânî'den sonra vefat etmişlerdir. Sümmânî'nin babası Hasan Ağa, köyün âlim olarak bildiği bir zattı. Oğlunu da dinî ve ahlaki yönden eğitmesine rağmen Sümmânî, sebebi nedendir bilinmez okuma yazma öğrenemedi. Sümmânî, Melek, Sabiha, Feride adlarında üç hanımla evlenmiştir. Bunlardan ikisi kız, beşi erkek olmak üzere yedi çocuğu olmuştur. İki oğlu kendisi hayatta iken ölmüştür. Bunlar Ali ve Şahabettin'dir. Diğer çocuklarının adı, Şevki, Fahri, Zabit, Yosma ve Müftele'dir. Günümüzde Sümmânî'nin geleneğini sürdüren Hüseyin Sümmânîoğlu, Şevki'nin; Nusret Toruni ise Fahri'nin oğludur.⁶⁰

Sümmani'nin kişiliğinin oluşmasında, iç dünyasının şekillenmesinde en büyük katkıyı sağlayan ve ondaki tasavvufî neş'eye kaynaklık eden iki gönül sultanı kendi tabiriyle “yaverî” vardır. Bunlardan biri Nakşibendi, Kadiri ve Halveti tarikatlarından icazetli olan Narmanlı Şeyh İbrahim Ethem Erzurum'î (Ethem Baba) diğeri ise Horasan'ın Sanamer Köyünden Rifaî tarikatı şeyhi Hacı Ahmet Baba'dır. Sümmaninin tasavvufî neş'eyi aldığı asıl şahsiyet Sanamerli Hacı Ahmet Baba'dır. Sümmani bu zattan tarikat dersi de almış ve dervişler halkasına katılmıştır. Bunu bizzat kendisi de şiirlerinde dile getirmiştir.⁶¹

Cümle uşşagım gülüdür,

Tür-i Sina sümbülüdür

Kapında za'if kuludur

*Sümmani Hacı Baba nın*⁶²

Erzurum-Narman-Samikale'li Sümmânî Baba'ya âşıklık verilince kendisine bir şeyh arayan Sümmanî, Narman'da Ethem Baba, Aşağı Pasin'in Sanamer Köyü'nde ise Seyyid Hacı Ahmed Baba'ya yönelmiştir. Sümmânî kendi kendine; “Hangisi benim bu halimden haberdar olur da beni çağırırsa ona mürid olurum” der.⁶³ Sümmânî Baba böyle düşünürken Seyyid Hacı Ahmed Baba, Zivinli Aziz Baba'yı Narman-Samikale'ye gönderir ve -“Deginan oğul Aziz Baba! Sümmânî kendine şeyh arıyor. O bizim defterimize kayıtlıdır. Onun elinden tut, Sanamer'e getir.” der. Seyyid Hacı Ahmed Baba, Sümmânî Baba derviş olduktan sonra tasavvufî beyitleri saz çalmadan söylettirir ve böyle beyitler okuyacağı zaman ona; “O sazını

⁶⁰ Abdülkadir Erkal, *Aşık Sümmani Divanı* (Ankara: Bileşik Dağıtım Yayınları, 2012), 8.

⁶¹ Gündoğdu, “Aşkın Metafiziği”, 131-132.

⁶² Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 56.

⁶³ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 55.

duvardaki askıya as öyle söyle!.” der, tasavvufi olmayan ebyatları okutturacağı zaman ise; “Deginan oğul Sümmani, sazını al da ‘Yabani’söyle” demiştir.⁶⁴

Sümmani Baba Seyyid Hacı Ahmed Baba’yı ziyarete gider, Seyyid Hacı Ahmed Baba Erzurum yöresinde Makat denilen sedirde bir o başa, bir bu başa gidip gelmektedir. “Aman Allah, aman Allah, Yaralıyam dalımdan, kimse bilmez halimden” der. Bunu duyan Sümmani Baba Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın gerçekten zahiri bir hastalığı olduğunu zannederek aşağıdaki şiiri söylemiştir:

*Bugün girdim dost bağına
Ne hoş gelir sedan bülbül
Açılmış güller müzeyyen
Ya nedir telaşın bülbül⁶⁵*

Bu dörtlükte Sümmani Baba Şeyhini bülbülle eşleştirerek telaşını yansıttığı mısraları bülbülün çırpınına benzetmiştir.

*Sen bülbülsün doğru rah’ta
Artar feyzin sehergâhta
Arzun var cemalullahta
Dumanlıdır başın bülbül

Bülbüller hayal habında
Nuşun var aşkın abında
Kadimsin rıza babında
Ya nedir telaşın bülbül⁶⁶*

*Hakkın bin bir ismi vardır
Bülbülün ne fikri vardır
Daim Hakkı zikri vardır
Summan olsun eşin bülbül⁶⁷*

Son bölümde bülbülün hareketliliğinin aslında hakkı anmaktan gelen feyzden olduğu sonucu ortaya konarak şeyhi Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın telaşının Hak meşguliyetinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır.

⁶⁴ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 247.

⁶⁵ Gündoğdu, “Aşkın Metafizigi”, 133.

⁶⁶ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 57.

⁶⁷ Gündoğdu, “Aşkın Metafizigi”, 15.

Âşık Sümmaniye âşık yapan, içindeki aşıklık ateşini körükleyen, bu dünyada manen doyuma ulaşmasını sağlayan sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Babanın olağanüstü hallerine şahit olmuş ve ona bağlılığını, tarikat ehli halini şu şiiriyle dile getirmiştir.

*Medeni âl-i abadır,
Erkânı Hacı Baba'nın
Elçisi bâd-ı sabâdır,
Mihmânı Hacı Baba'nın*⁶⁸

*Tarikatta cemal-i mâh
Ona ilham etmiş ilâh
Enel hak sırrına agâh
Lisanı Hacı Baba'nın*

*Bütün mü'minler gülüdür,
Feyzi ile bağıllıdır
Er bağının bülbülüdür,
Gülşeni Hacı Baba'nın*

*Cümle uşşagın gülüdür,
Tûr-i Sina sümbülüdür
Kapıda zaîf kuludur
Sümmânî, Hacı Baba'nın*⁶⁹

*Hakkın bin bir ismi vardır
Bülbülün ne fikri vardır
Daim Hakkı zikri vardır
Summan olsun eşin bülbül*⁷⁰

Vefatından sonra cenaze merasimine kavuşamayan Erzurum'un Narman ilçesine bağlı Samıkale köyünden Aşık Summani Baba, dergâha gelir, sazını duvara dayar, mürşidi Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın ardından şu mersiye okur:⁷¹

Uşşakın babında enver-i serdar,

⁶⁸ Gündoğdu, "Aşkın Metafizigi", 20.

⁶⁹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 56.

⁷⁰ Gündoğdu, "Aşkın Metafizigi", 23.

⁷¹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 32.

*Eyledi blblden gulen elveda.
Hakikat ilminde ehyade⁷² tccar,
Yetti nevbet dedi hapan⁷³ elveda.*

*Babında fakire acardı der'i,⁷⁴
Demanı zeminde semada ser'i,⁷⁵
Hangi deste verdi ikaz teberi,⁷⁶
Sağlığında oldu devran elveda.*

*erefi Pasin'in emsi kameri,
Çoęunun destine verdi feneri,
Hizmetten dur olup kesmen kenarı,⁷⁷
Etmeęin esirdenmerdan elveda.⁷⁸*

*Hak-i Sanamer'in mcevh  er bendi,
Varisi ehlullahussak'ın gendi
Vatanı deęiti yok değil kendi
Beerdeng    etti ruhen elveda*

*Veliyyil ahd durur er dergahında
Vechi nihan değil niang  hında
Sefer actı beyim ahret rahında
Beerdeng    etti ruhen elveda*

*Seversiz aıklar Al-i Abayı,
G  r  rs  z, g  zlersiz vakt-ı sabayı,
"Post"a vekil etti Mevl  d Baba'yı,
Acaba dedi mi Summan elveda.⁷⁹*

⁷² Ehyada: B  y  k T  ccar

⁷³ Hapan: Terazi Kefesi

⁷⁴ Buradaki Der Kapı Anlamına Gelmektedir.

⁷⁵ Doğrusu "D  m  n"dır, Etek Anlamına Gelir. "Ser", bas demektir

⁷⁶ Dest El Demektir.

⁷⁷ Dur Olmak, Uzak Durmak Demektir.

⁷⁸ S  r hem aslan hem de s  t anlamındadır. Merd  n "Merd"ın   oęuludur.

⁷⁹   ınar, *G  n  l Sultanlarımız*, 31-32.

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba Sümmani'nin gönlünde ayrı bir yere sahiptir. Tasavvufi geleneği şiirlerinin bazılarının ilham kaynağı olan Ahmed Babanın kaybı Sümmani de derin bir iz bırakmış ve en önemli gönül insanının bu dünyaya elveda demesi Sümmani'yi beşer dünyada yalnız bırakmıştır. Ahmed babanın Erzurum ve çevresinde birçok insanın kurtuluşuna vesile olduğunu ve bir fener gibi insanların gönlüne ışık tuttuğunu mısralarında dile getirmiş. Ahmed babanın bedenlen fani dünyaya elveda dediğini dile getiren Sümmani, onun ruhen insanların gönlünde daima yaşayacağını belirtmiştir

Hacı Ahmed Babanın tasavvufi geleneği torunu Mevlüd Baba tarafından yürütülmüştür. O düşüncelerini, felsefesini, ekolünü, gelecek nesillere taşıyacak bir müessese olmasa da anma programlarıyla müridlerinin aktarmalarıyla kitaplarda yer alan bilgilerle günümüze kadar gelmiş ve Bayburt ilinde de Kaleardılı Ahmed Baba ve Hacı Şaban Efendi ile günümüze kadar devam etmiştir.⁸⁰

1.1.8. Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın Bazı Kerametleri

Keramet; Arapça kökünden gelen bir kelime olup Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamlara gelmektedir.⁸¹ Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, tasavvuf ıstılahında ise Peygamberlik iddiası olmaksızın bir kişide harikulade bir halin zuhur etmesi olarak tanımlanmıştır.⁸²

Sûfiler kerameti Allah Teâlâ'nın velî kuluna bir ikramı ve lutfu olarak kabul etmişler, Allah'ın kendisine itaat eden ve O'na yaklaştırmaya çalışan velîlere bunu ihsan edeceğini söylemişlerdir. İlâhî bir lutuf olmakla beraber keramete mazhar olan bir velî kendisinden böyle bir hal zuhur ettiği için bu halin bir mekr, istidrâc ve ibtilâ olmasından korkar. Bu ihtimali dikkate alan velî kerametle denenmek istendiğini düşünerek endişe eder. Bir yandan Allah'ın lutfuna nâil olduğu için O'na şükreder, daha çok bağlanır, öte yandan da bunun sorumluluğundan ve getireceği sonuçlardan kaygılanır. Bundan dolayı kendisinden zuhur eden hali ifşa etmez ve bu hal sebebiyle insanların gösterdiği teveccühün nefsinin şımartabileceğini hesaba kadar.⁸³ Yukarıda hayatına ve tasavvufi kişiliğine yer verdiğimiz Hacı Ahmed Baba'nın kaynaklarda zikredilen bazı kerametleri şöyledir;

⁸⁰ Kişisel görüşme, Nurettin Burak, Mustafa Temur. Rifâi Çınar.16.11.2021.

⁸¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 281.

⁸² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 211.

⁸³ Süleyman Uludağ, "Keramet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002).

1- Hacı Ahmed Baba'nın kerametleri incelendiğinde en önemli kerametlerinden biri rüya ile gelen evliliğidir. Ahmet baba seyahatleri sonunda Sıçankale Köyü'ne yakın bazı köylere uğramış ve son olarak da su anki ismi Dönertaş olan, o zaman ismi Hosov Köyü'ne gelir. Osmanlı Devleti döneminde olduğu için her Tarikat'ın kendisine has kıyafeti vardır. Müslümanlar o kıyafetlerden seyhleri, dervişleri tanıyarak misafir etmek için adeta yarış yaptıkları bir zamandır. Seyyid Hacı Ahmed Baba da üzerinde Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin Tarikatı'na ait kıyafetiyle o köye geldiğinde, köyün eşrafından aynı zamanda ağası olan 'Hacı Yemiş Ağa' lakaplı Hacı Süleyman Efendi karşılar ve geniş imkân sahibi olması hasebiyle misafirler için yaptırmış olduğu mihman hanesinde konuk eder. Seyyid Hacı Ahmed Baba, kendisinden, neseb-i şerifinden, vazifesinden hiç bahsetmez. Gece geç vakit olduğunda misafir için yatak serilir ve ev sahibi istirahatata çekilir. O gece Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın manasına Hz. Rasululah (s.a.v) teşrif eder ve Seyyid Hacı Ahmed Baba'ya 'Pembe' isminde, fiziki özelliklerini belirttiği bir kız ile evlenip orada da irşad faaliyetlerine başlamasını emreder.⁸⁴ Sabahleyin Seyyid Hacı Ahmed Baba uzun düşünceler dalar. Hz. Rasulullah (s.a.v) Efendimiz evleneceği kızın ismini ve birtakım vasıfların bildirmekle birlikte nerede hangi memlekette, hangi aileye mensup olduğunu söylememiştir. Hacı Süleyman Efendi Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın bulunduğu misafir odasına gelir ve Hacı Ahmed Baba'yı derin düşünceler içerisinde görünce acaba bir kusur mu isledik, yoksa layığı ile ikramda bulunamadık mı?' diye düşünürken Seyyid Hacı Ahmed Baba'ya hitaben: "Derviş Baba! Seni çok düşünceli görüyorum. Yoksa bir kusur mu isledik?" diye sorar. Seyyid Hacı Ahmed Baba: "Hayır! Hiçbir kusurunuz, eksiginiz yoktur" dediyse de ev sahibi ısrar eder. Neticede, onun aşırı ısrarı üzerine Seyyid Hacı Ahmed Baba gördüğü manasını ve Resulullah (s.a.v) Efendimiz'in izdivaç emrini anlatır. Evleneceği kızın isminin Pembe olduğunu, vücudunda 27 tane ben olduğunu, sarısin uzun boylu olduğunu söyleyince Hacı Süleyman Efendi'nin yüzü birden değişir ve der ki:⁸⁵ "O bahsettiğin kız benim kızımdır. Lakin vücudunda 27 taneden daha az ben var." dediğinde, Seyyid Hacı Ahmed Baba: "Annesine sor. Vücudundaki benlerin sayısı benim söylediğim kadardır. Diğer benler ise senin görmediğin yerlerdedir." der. Hacı Süleyman Efendi: "Derviş Baba, eğer bu köye daha önce gelmiş olsaydın, kızımı görmüş ve göz koymuş derdim. Hâlbuki dün gece geldin, kızımı ne gördün ne de görme imkânın oldu. Fakat ben sana böyle kız vermem. Seni bir köy de aşağı sürerim. Eğer gördüğün rüya doğru ise senden bir talebimiz var. Onu yerine getir, kızımı sana nikahlayayım." der. Seyyid Hacı Ahmed Baba: "Talebiniz nedir ki?" diye sorduğunda Hacı Süleyman Efendi: "Benim bir tek oğlum var idi. O da asker oldu. Ruslarla harbe gitti, fakat bir daha haber alamadık. Ölmüş müdür? Sağ mıdır? Esir midir? Onun durumundan bize bir haber

⁸⁴ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 31.

⁸⁵ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 257.

getir. O zaman kızım la seni nikâhlayayım. Yoksa mümkünü yoktur” der. Seyyid Hacı Ahmed Baba: “Beni biraz yalnız bırak.” der. Ev sahibi odadan dışarıya çıkınca iki rekât hacet namazı kılar ve murakabeye oturur. Aradan yarım saat veya 45 dakika geçmiştir ki ev sahibi dışarıda sabredemeyip acele ile içeriye girer: “Kalk bre derviş Baba, elinden bir şey geldiği yok düşünüp duruyorsun.” der.⁸⁶

Seyyid Hacı Ahmed Baba: “Deginan⁸⁷ kurban! Oğlunu görsen tanır mısın?” dediğinde Hacı Süleyman Efendi: “O nasıl söz? İnsan evladını tanımaz mı?” der. O zaman Seyyid Hacı Ahmed Baba, Hacı Süleyman Efendi’ye hitaben: “Köyünüzün üst yanından birisi geliyor. Gidin bakın bakalım oğlunuz mu?” der. Büyük bir heyecan içerisinde koşarak Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın dediği tarafa gittiklerinde saç sakal karmakarışık, üzerinde eski bir elbise perişan bir vaziyet olduğu halde oğulları İsmail’in geldiğini görürler.⁸⁸ Hacı Süleyman Efendi oğluna: “Bu ne hal? Buraya nasıl geldin?” diye sorduğunda oğlu İsmail: “Baba, ben Ruslar’la harp esnasında yaralandım. Beni yakaladılar. Götürdüler, yaram iyi olduktan sonrada bir esir kampında çalıştırıyorlardı. Buraya gelmeden yarım saat veya 45 dakika önce ortaya yakın kısa boylu, sakallı nur yüzlü, siyah sarıklı bir zat peyda oldu. Esir kampında bulunan subaylar ve askerler onu görünce hepsi esas duruşa geçip selam verdiler. O zat onlara iltifat etmeyip doğruca benim yanıma geldi ve bana: ‘Oğlum, korkma! Allah’ın izni ile seni buradan kurtaracağım, gözlerini kapa, bana sımsıkı sarıl!’ dedi. Ben de o zatın söylediğini aynıyla yaptım. Çok kısa bir an geçmişti ki bana gözlerini aç dedi. Gözlerimi açtığımda Köyümüzün alt tarafında bir çeşmenin kenarında bulunduğumuzu gördüm. O zat: ‘Deginan oğul! Su çeşmede bir abdest tazeleyeyim. Sonra sizin hanenize gideriz’ dedi. Abdest alırken gözden kaybettim” der. Bunun üzerine Hacı Süleyman Efendi, Seyyid Hacı Ahmed Baba’dan ve olan hadiseden hic bahsetmez. Niyeti oğlu İsmail’i alıp doğruca Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın bulunduğu misafir odasına götürmektir. Hacı Süleyman Efendi’nin zihnindeki düşünce: “Acaba bu keramet bizdeki dervişe mi aittir, yoksa başka büyük birzata mı aittir?” bunu tespit etmektir. Oğluna dönerek “Oğlum, haydi evimize gidelim, ‘dağ dağa kavuşmaz da insan insana kavuşur’ der. Biz de seni kurtaran o zata rastlar isek bir iyilik yaparız” der ve doğruca Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın bulunduğu odaya gelirler. İçeriye girdiklerinde Hacı Süleyman Efendi’nin oğlu İsmail, kendisini esir kampından Allah’ın (cc) izni ile kurtaran o Allah Dost’unun odada oturduğunu görmesiyle ağlayarak Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın ayağına kapanır. Babasına: “Baba! Vallahi beni kurtaran bu zattır.” der. Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın çok büyük bir zat olduğunu anlayan Hacı Süleyman

⁸⁶ Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 258.

⁸⁷ Bu Kelime, O Zamanki Yöre Halkının Dilinde, “Ey!”, “Hey!” Gibi “Nidâ Edâtı” Olarak Kullanılmaktadır

⁸⁸ Rufâî, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 32-33.

Efendi:⁸⁹ “Değil kızım, canım da sana feda olsun” der. Kızını Hacı Ahmed Baba ile nikâhlayan Hacı Süleyman Efendi, damadı ve kızının ikameti için, evlerinin yanında, bir ev daha yapar. Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın, bu kerameti kısa surede duyulur. Bu mekânda üç yıl ikamet ettikten sonra, Sanamer köyünde, “Bogos” isimli şahsa ait mekânı göstererek:⁹⁰ “maneviyat âleminde bana işaret edilen çınar ağacının bulunduğu yer burasıydı. Benim asıl ikametgâhım bundan sonra burasıdır”, der. Hacı Süleyman Efendi, hemen “Bogos” isimli şahıs bulur ve o mekânı satın almak ister. “Bogos” isimli Ermeni şahıs: “Bu mekanla birlikte köyün alt kısmında bulunan bana ait bir değirmenim var. İkisini birlikte alırsanız satarım. Aksi takdirde satmam, der. Hacı Süleyman Efendi, her iki mekânı birlikte satın alır. O mekân yıkılarak yerine şu an ki Rifâi dergâhı inşa edilir.⁹¹

2- Seyyid Hacı Ahmed Baba ile tanışıp, sohbetlerinden feyiz alan ve kerametleri ile feyizyab olanlar tarafından dergâhı dolup taşmaktadır. Bu durum, kısa surede Erzurum’daki Müftülük yetkililerine ulaşır. Seyyid Hacı Ahmed Baba’yı Erzurum’a çağırıp, imtihan etmeyi düşünmüşler.⁹² Onlar böyle düşünürken, Seyyid Hacı Ahmed Baba kendi ihvanlarına: Deginan⁹³ oğul! At kızağını hazırlayın, bize yol göründü, demiş. Hazırlıkların ardından, uzun süren bir yolculuk sonunda, hiçbir zaman yanından ayırmadığı Sarıkamış Micingerli⁹⁴ İsmail Baba, Zivinli Aziz Baba, Ağverenli Kerim Baba, Oznulu Abdulgani Efendi, Kecesorlu Kamil Baba, Asağı Horumlu Molla Bahri gibi halifeleriyle Erzurum’a doğru yola çıkarlar. Hasankale’ye vardıklarında akşam olur. Mevsimin de kış olması hasebiyle, İbrahim Hakkı hazretlerinin torunlarından, Hacı Halim Efendi’nin medresesine misafir olurlar. O sırada Alvarlı Efe⁹⁵ de genç bir talebe olarak medresede bulunmaktadır. Talebeler o esnada Arap gramerinden belagat ilmiyle alakalı “*Muhtasar-ı meani*” isimli kitabı kendi aralarında sesli şekilde mütalaa etmektedir. Medresenin bir kösesinde halife ve dervişleriyle oturan Seyyid Hacı Ahmed Baba, orada ki talebelere hitaben:⁹⁶ “Kurban! İbareyi yanlış okudunuz, doğrusu şöyle olacaktı” diye onları beş altı kez ikaz eder. Talebelerden bazıları hocalarına dönerek “Hocam bu zat kimdir” diye sorarlar. Hocaları da “İşte Sanemerli Seyyid Hacı Ahmed Baba bu zattır” der. Alvarlı Efe: “Hocam! Hacı Ahmed Baba ümmi diyorlardı. Hâlbuki bu zat âlim birisine benziyor” der. Hocası da: “Canım kendisi Arap’tır, ondan dolayı biliyor” der. İlk

⁸⁹ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 258.

⁹⁰ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 29.

⁹¹ Rifâi ÇINAR, Abdülbaki ÇINAR, kişisel görüşme, 15.10.2021

⁹² O Dönemlerde, Dergâhlar Resmî Müessese Olup, İcâzetli İnsanlar Tarafından Yönetilmesi Mecburiydi.

⁹³ Bu Kelime, O Zamanki Yöre Halkının Dilinde, “Ey!”, “Hey!” Gibi “Nidâ Edâtı” Olarak Kullanılmaktadır

⁹⁴ Micingerd (Erzurum’un Sarıkamış ilçesine bağlı köy)

⁹⁵ Hasankale Minalvar Köyü’nde Yaşamış Naksibendî Mesâyihî Ve Aynı Zamanda Büyük Bir Alim Olan Muhammed Lütfi Efendi Hazretleri’ne Erzurum’un Yöresel Hitab Tarzıyla Alvar’lı lütfi Efe Yani Alvar’lı Lütfiefendi Diye Hitab Edile Gelmiştir.

⁹⁶ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 46.

bakışta Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın ledünni ilim sahibi olduğunu anlamazlar. Takdir edilir ki herhangi bir kimse okuma yazma bilmese de mensup olduğu milletin dilini konuşur ama gramer kaidelerini bilemez. Hele hele dil bilgisiyle ilgili incelikleri bilmesi mümkün değildir.⁹⁷

Yatsı vaktinden sonra Seyyid Hacı Ahmed Baba'yı imtihan etmek için Erzurum'a götürmek üzere vazifeli şahıslar da gelirler ve aynı medresede misafir olurlar. Medresenin müderrisi Hacı Halim Efendi gelenlere seyahatlerinin sebebini sorduğunda, o görevliler: "Sanamer'e Arap asıllı bir seyh gelmiş. Erzurum valisi, imtihan edilmesini istedi. Onu götürmek için Sanamer'e gidiyoruz" derler. Bir köşede bu konuşmaları dinleyen Seyyid Hacı Ahmed Baba: "Deginan oğul! O Arap Şeyh benim. Ta Sanamer'e kadar zahmet etmeyin, sabah olsun beraber Erzurum'a gideriz" der. Sabahleyin kuşluk vaktinde hazırlanan kafileye medresenin müderrisi Hacı Halim Efendi ve medresenin talebelerinden bazıları ile Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi de katılır.⁹⁸

Dönemin il müftüsü ve Erzurum ulemasından Solak-zade, Ketenci-zade ve Yetim Efe gibi zatların başkanlığında Seyyid Hacı Ahmed Babayı halen ibadete açık olan Erzurum Ulu Camii'nde imtihan ederler. İmtihan esnasında halifelerinden Molla Bahri, rabıta yaparak, sorulan suallerin cevaplarının Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın önündeki rahle üzerinde yeşil ciltli bir kitaptaki sayfaların açılıp cevaplarının verildiğini görür. Molla Bahri, şeyhi Seyyid Hacı Ahmed Baba'ya; "Sultanım! Müsaade ederseniz suallerin birine de ben cevap vereyim der." Seyyid Hacı Ahmed Baba, bu sırta vakıf olan halife Molla Bahri'ye: "Kapat gözünü" diyerek, perdelemiş. Sorulan her sual, Edille-i Ser'iyye (Kitap, Sunnet, İcma, Kıyas) doğrultusunda cevaplanır. Seyyid Hacı Ahmed Baba ve beraberindeki halife ve dervişleri, hazirunda bulunan Solak-zade Hazretleri evine davet eder. Sohbet esnasında Talebelerden Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi aklından şöyle geçirir; "Biz Seyyid Hacı Ahmed Baba'yı ummi diye duymuştuk hâlbuki büyük âlimmiş. Bir Zikrullah yaptırır da Rifâi Zikri nasıl olurmuş görsek. "Seyyid Hacı Ahmed Baba Muhammed Lutfi Efendiye dönerek; "Deginan oğul! Senin canın zikir istiyor ama ben de üşüdüm. Benim canım da çay istiyor. Önce çayımızı içelim daha sonra zikrullah yaparız." der.⁹⁹ Sohbet esnasında mevsimin kış olması münasebetiyle, odada soba yanmaktadır. Sobanın üzerindeki su dolu ibrik, sıcaklığın tesiri ile kaynayıp kapağı dikkat çekici sesler çıkarınca. Seyyid Hacı Ahmed Baba sobaya yaklaşır elini kapağın üzerine koyup, kendine özgü hitap üslubuyla: "Uskun ya ma'i"¹⁰⁰ demesi ile hem ibrik hem de soba buz kesilir. Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın bu harikulade kerametini gören hazirun o zaman Ahmed Baba'nın ilminin,

⁹⁷ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 32.

⁹⁸ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 35.

⁹⁹ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 263.

¹⁰⁰ "Sakin ol ey su , sükût dur! İhvanın halvetini bozuyorsun" anlamında kullanılır.

zahir ilmin ötesinde ledunni bir ilim olduğunu anlarlar. Muhabbetleri ve saygıları daha da artar. Hacı Ahmed Baba ve halifeleri, Erzurum'daki misafirlikleri suresince, buradaki bütün Allah dostlarından, ölenlerin kabirlerini, sağ olanların dergâhlarını ziyaret edip onlarla feyz alış-verisinde bulunurlar. Dergâha dönmek üzere Erzurum'dan ayrılan Hacı Ahmed Baba, şehre olan muhabbetini:” Erzurum, güzel Erzurum! Veliler diyarı Erzurum”, sözleriyle dile getir.¹⁰¹

3- Seyyid Hacı Ahmed Baba, 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na dervişleri ile birlikte katılarak, Horum tabyaları denilen mevkiye düşmanla çarpışmıştır. Bu savaşta şöyle bir kerameti nakledilir: Erzurum Horasan Horum Köyünden Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın halifelerinden Molla Bahri'nin torunlarından Zeki ve Abdurrezzak (Erdoğan) isimli beyler büyük annelerinden naklen şöyle anlatmaktadırlar.¹⁰² “Horum Düzü diye tabir edilen mevkiye yapılan Osmanlı Rus savaşında Osmanlı Ordularımızın Rus orduları karşısında başarı elde edememesinden dolayı kumandanlardan bazıları Seyyid Hacı Ahmed Baba'dan dua talep etmek üzere Sanamer Köyü'ne giderler. Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın halifelerinden Molla Bahri bir gün önce rüyasında; “Alnına ve koluna birer madalya takıldığını, şeyhi Seyyid Hacı Ahmed Baba'ya anlatır. Seyyid Hacı Ahmed Baba anlatılan rüyayı dinlediğinde hüzünlenir ancak yorumlamadan sadece Allah hayırlara tebdil etsin’’der.¹⁰³

Seyyid Hacı Ahmed Baba, Molla Bahri'nin de içinde bulunduğu halife ve dervişlerle birlikte muharebe yeri olan Horum Düzü'ne giderler. Kendilerinden dua talep eden kumandanlara dönerek; 'Kumandanım! Asker evlatlarımıza söyleyiniz. Benden ileriye geçmesinler' der. Kendi halife ve dervişlerine arkamdan geliniz diyerek beline bir peştamal bağlar ve içine koyduğu bir avuç toprağı Hazreti Rasulullah'ın (s.a.v) Uhud Harbi'nde müşriklerin yüzüne toprak savururken okuduğı; “Vemâ rameyte iz rameyte velakinnellahe ramâ” (Attığın zaman da (Resulüm) sen atmadın. Lakin Allah attı)¹⁰⁴ ayetini okuyarak tarlaya tohum serper gibi Rus ve Ermeniler üzerine yürür. Düşman siperlerine yaklaşırken düşmanlar tarafından atılan mermiler Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın cübbesine isabet ederek yere düşerler. Bu harikulade hal karşısında askerlerin şevki artar. Tam o esnada şeyhinin biraz ardında bulunan Molla Bahri cezbelenerek Allah Allah! nidası ile Seyyid Hacı Ahmed Baba'yı geçer ve düşman kurşunlarının baş ve koluna isabeti ile şehadet şerbetini hemen içer. Seyyid Hacı Ahmed Baba, halife ve dervişlerine dönerek; “Deginan oğul! Molla Bahri'nin gördüğü rüyanın yorumu işte bu idi” der.¹⁰⁵ Düşman siperlerine iyice yaklaşp, süngü harbi mesafesine

¹⁰¹ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 28.

¹⁰² Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 37.

¹⁰³ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 49.

¹⁰⁴ el-Enfâl 8/17.

¹⁰⁵ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 266.

girildiğinde kumandanlara dönerek “bizim vazifemiz buraya kadar, buradan sonrası size ait” der ve böylece askerler düşman mevzilerini zaiyat vermeden ele geçirirler. Daha sonra esir edilen Rus ve Ermeni askerleri savaş durumunu şöyle izah etmişlerdir. “Siyah sarıklı ve cübbeli zatın atmış olduğu topraktan gözlerimiz görmez oldu, savaşmaya mecal bulamadık.”¹⁰⁶

Seyyid Hacı Ahmed Baba, halifesi Molla Bahri Efendi’nin vefatına çok üzülür ve: “Bahri! Bahri! Kollarım omuzlarından kırıldı. Dergâhı gece iki saat sana teslim edip te biraz uyuyordum” der. Allah Dostları’nın kendilerine gönül bağı ile bağıli manevî evlatlarını ne kadar sevdiklerinin bir delilidir.¹⁰⁷

4- Seyyid Hacı Ahmed Baba, dervişlerinden olan torunu Mevlüd Baba’yı Bayburt’taki halifesi Kaleardılı diye bilinen Ahmed Baba’ya bir iş için gönderir. Kop dağının zirvesine ulaştığında, eşkıyalar Mevlüd Baba’nın yolunu keserek Mevlüd Baba’ya: “Paraları sököl” derler. Mevlüd Baba: “Ben dervişim bende para ne gezer” deyince, eşkıyalardan birisi: “Sen kimin dervişisin” diye sorar. Mevlüd Baba: “Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın dervişiyim” diye cevap verir. Eşkıyaların reisi kendi adamlarına: “Bu derviş bırakalım gitsin. Bunun seyhini işittim büyük bir zat imiş. Sonra zaptiyelere yakalanırız” dedikten sonra Mevlüd Baba’ya: “Derviş Baba seni bıraktık, haydi git” der. Mevlüd Baba: “Hayır, böyle gitmem. Şimdi sizler bana adam başı ikişer mecdiye vereceksiniz” der. Altı kişi olan eşkıyalar sırayla ikişer mecdiye Mevlüd Baba’ya verirler.¹⁰⁸ Tam o sırada 200 km uzaktaki dergâhında dervişleri ile sohbette bulunan Seyyid Hacı Ahmed Baba gülümseyerek, nedenini soran dervişlere: “Şu anda Kop dağının zirvesinde bizim Divane Mevlüd Baba, kendini soymak isteyen eşkıyaları soyuyor da ona güldüm” der. İşlerini bitirdikten sonra Bayburt’tan dönen Mevlüd Baba, şeyhi Seyyid Hacı Ahmed Baba’yı ziyaret ettikten sonra cebinden çıkardığı on mecdiye Mevlüd Baba’ya takdim eder. Seyyid Hacı Ahmed Baba, gülümseyerek, şaka yollu: “Divane tamamı on iki mecdiye olması lazımdı, iki mecdiyesi nerede?” diye sorduğunda Mevlüd Baba, naz makamındaki bir ifade ile “İki mecdiyesini de kendime sakladım. Benimle mi kazandın” der. Bunun üzerine dergâhta hazır bulunan tüm dervişler ve Seyyid Hacı Ahmed Baba gülümserler. Seyyid Hacı Ahmed Baba, Divane Mevlüd Baba’ya: “Divane! Bunlar haram paradır, al bunları götür ve layık oldukları yere ver” diyerek tamamını geri iade eder.¹⁰⁹

5- Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın Bayburt’taki halifesi Kaleardılı Ahmed Baba, zaman zaman Bayburt’tan Seyyid Hacı Ahmed Baba’nın Köyü olan Sanamer’e şeyhini ziyarete

¹⁰⁶ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 267.

¹⁰⁷ Kişisel görüşme, Zeki Erdoğan (Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Babanın halifelerinden Molla Bahri Erdoğan’ın oğlu); Rifâi Çınar.10.10.2021.

¹⁰⁸ Çınar, *Gönül Sultanlarımız*, 57.

¹⁰⁹ Kişisel görüşme Fatih BURAK, Rifâi çınar,18,10,2021.

gelmektedir.¹¹⁰ Bu ziyaretlerinde, şeyhine olan saygıdan dolayı bineğe binmez yürümeyi tercih etmektedir. Ziyaretlerin birinde, kendi bağından topladığı bir heybe dolusu armudu hediye amacıyla omzuna alır ve yola çıkar. Yolda bir çeşme başında namaz kılar ve biraz dinlenir. Heybedeki armutlardan iki tanesini yer. Sanamer'e gelip şeyhini ziyaret ettikten sonra hediye olarak getirmiş olduğu armutları takdim etmiş. Seyyid Hacı Ahmed Baba de: "Deginan Ahmed! Getir o armutları taksim edelim" der. Seyyid Hacı Ahmed Baba, heybedeki armutları üçer üçer dergâhta bulunan dervişlere dağıtır. En sonunda heybede bir tek armut kalınca halifesi Kaleardılı Ahmed Baba'ya uzatarak: "Deginan Ahmed! Yolda çeşmenin başında iki tane armut yemiştin al bu bir armudu senin hakkında üç tane oldu ve tamamlandı" der.¹¹¹

6- Kaleardılı Ahmed Baba askerdeyken kötü alışkanlıkları olan bir Yüzbaşıyı şeyhi Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed babaya şikâyet eder. Ahmet Baba da yüzbaşıya vermesi için 2 şeker gönderir. Kaleardılı Ahmet Baba emanet olarak şeyhinden aldığı bu şekerleri yüzbaşıya ulaştırır. Başta şekerleri almak istemeyen yüzbaşı onları yiyince kendisinde manevi bir hal meydana gelir ve o andan itibaren tüm kötü alışkanlıklarından uzaklaşır ve Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın müridi olur.¹¹²

¹¹⁰ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 41.

¹¹¹ Kişisel görüşme. Nurettin Burak, Mustafa Temur.25.05.2021; Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 267.

¹¹² M. Sıtkı Aras, *Erzurum'un Manevi Mimarları* (Erzurum: Erzurum Kitaplığı, 1996), 28; Abdürrezzak Türk, *Erzurum'un Kandilleri* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2014), 57.

İKİNCİ BÖLÜM

HACI ŞABAN EFENDİ (1901 – 1992)

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu, Evliliği ve Çocukları

Hayatlarıyla ümmete örnek olan manevi şahsiyetlerin ne kadar büyük bir boşluğu doldurduğu herkesin malumudur. Onlar, yaşayarak, anlatarak çevrelerine ışık saçmışlardır. Onlar tekkelerin kapatılmasıyla manevi sahada yalnızlığa itilen topluma, yaşayarak örnek olma ve sohbetin bereketini yayma vazifesini üstlenmişlerdir. Ümmetin yalnız bırakıldığı zamanlarda ümmete kandil olan gönül ehli Allah dostlarından birisi de Bayburtlu Hacı Şaban Efendi'dir.¹¹³

Hacı Şaban Efendi (Şaban TEMUR) 1901 senesinde Bayburt'ta doğmuştur.¹¹⁴ Babası, Bayburt merkezden Mustafa Efendi;¹¹⁵ Annesi, Erzurum'un Bayındır köyünden Fâtıma Hâtun'dur. İki amcası vardır. Biri Mehmet Efendi diğeri Bekir Efendi'dir. Büyükbabası Temur Efendi'dir ve soyadı da oradan gelmektedir. Babası seferberlik döneminde Kelkit yakınlarında vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Gençlik çağına erişinceye kadar Babasıyla beraber çalışmıştır. Babasının vefatıyla yetim kalan Hacı Şaban Efendi'yi annesi büyötmüştür. Hacı Şaban Efendi, savaş ve seferberlik yıllarının acılarını yaşamış, annesine itaatte kusur etmemiş, eve geç geldiği bir zaman annesini uyandırmamak için sabah namazına kadar kapıda beklediği için annesinin hayır dualarına mazhar olmuştur.¹¹⁶

Osmanlı kurtuluş savaşı dönemindeydir. Bu dönemde Kırıkkale ili Keskinmadeni¹¹⁷ ilçesine göç etmişlerdir. Annesi burada ekmekli kadın olarak tanınmıştır. Ekmekli kadın denmesinin sebebi, isteyenlere belli bir ücret karşılığında tandır ekmeği pişirmesidir. Aldığı üç beş lirayla evini geçindirmeye çalışmıştır. Keskinmadeni'nde kaldıkları zaman Hacı Şaban Efendi Bayburt'u çok özlemiş, özlemini şu şekilde dile getirmiştir:” Keşke kuş olup Bayburt'un üstünde bir uçsam, Bayburt'u görüp hasret gidersem.” 4-5 yılın ardından seferberlik bitince ve Bayburt düşman işgalinden kurtulunca, (21 Şubat 1918) 2 kız kardeşi ve annesiyle tekrar Bayburt'a geri gelmiştir.¹¹⁸

¹¹³ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 57.

¹¹⁴ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 285.

¹¹⁵ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 336.

¹¹⁶ (Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Zafer BURAK, Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme, 18.07.2021)

¹¹⁷ Günümüzde “Keskin” olarak bilinen ilçedir.

¹¹⁸ (Abdurrezzak TEMUR, Görüşme, 18.07.2021)

Hacı Şaban Efendi gençliğinde Çerçicilik¹¹⁹ yapmıştır. Çerçilik için gittiği Bayburt'a bağlı köylerde beş vakit camiye gider namazlarını cemaatle kılar. Taht köyünün ileri gelenlerinden Ömer Efendi, Hacı Şaban Efendi'nin takva ehli olduğunu far ketmiş ve kendisiyle ahbab olur. Ömer Efendi takvasını çok beğendiği Hacı Şaban Efendi'ye kendisi gibi takva sahibi kızı Zeytun Hanımı verir ve böylece hısımlık bağı oluşur.¹²⁰

Zeytun Hanım'la olan evliliklerinden üçü erkek, dördü kız olmak üzere yedi çocukları dünyaya gelir. Üç erkek; Receb (1928-1983), İlham (1933), Mehmed (1940), dört kız; Naime, Saime, Sabire ve Rukiye. Bu yedi kardeşten Receb, Naime ve Saime vefat etmiştir. Nisan-1972'de de anne Zeytun Hanım Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Hanımının vefatından takriben bir yıl sonra Şaban Efendi, ikinci evliliğini Masat köyünden Zeliha Hanım'la yapmış, ondan çocuğu olmamıştır.¹²¹

Hacı Şaban Efendinin kişiliği ve tasavvufi şahsiyetine dair verdiğimiz bilgilerin çoğu Hacı Şaban Efendinin döneminde yaşayıp onu gören ve ailesinden kişiler ile yaptığımız görüşmeler neticesinde oluşmuştur. Hacı Şaban Efendi yaşantısı ve nasihatleri ile merhametli, mütevazı, zühdani bir hayat yaşamaya çalışan, sürekli insanlara yardım eden bir şahsiyet ortaya koymuştur.¹²²

2.1.2. Vefatı

Hacı Şaban Efendi 1948 yılında hastalanarak¹²³ bir süre tedavi görmüş, ölümünün yaklaştığını anlayıp etrafındakilerle helalleşen Hacı Şaban Efendi 15 Eylül 1992 yılında salı günü ikindi vaktinde vefat etmiştir. Sevenleri tarafından kaleardılı mahallesinde şeyhi ahmed babanın türbesine defnedilmiştir.¹²⁴

2.1.3. Tasavvufi Şahsiyeti

Yaşadığı hayat tarzından, sunduğu görüşlerden ve etrafındaki müritlerinden de anlaşılacağı üzere, Hacı Şaban Efendi o dönemde Bayburt'un önemli tasavvufi şahsiyetlerindendir. Yaşadığı dönemde mürşid kimliği ile insanları aydınlatmaya, doğru yola iletmeye çalışmış, tasavvufun ince ayrıntılarını açığa kavuşturma ve çevresindekilere tasavvufi hayatı aşılama gayreti içerisine girmiştir. Öğrendiklerini yaşantısına uygularken taviz

¹¹⁹ Necdet Tozlu, "Kültürümüzde Çerçicilik ve Çerçi Esnaflığının Bayburt Gümüşhane Erzincan Örneği", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Nisan 2014), 23.

¹²⁰ (Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Zafer BURAK Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme, 18.07.2021)

¹²¹ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 337.

¹²² (Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Fatih BURAK, Nurettin BURAK, Zafer BURAK. Kişisel görüşme, 21.07.2021)

¹²³ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 344.

¹²⁴ Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 283.

vermemeye gayret göstermiş ve bu haliyle topluma örnek bir şahsiyet olmaya çalışmıştır. Her daim insanlara yardım etmeyi kendine görev saymıştır. Fakir fukarayı görüp gözetmesi, öksüzü, yetimi koruması ile kendisinden sonra gelenler için canlı bir örnek olmuştur. Az ve öz konuşur, genellikle ziyaretçilerin dertlerini dinler, kısa ve özlü cevaplar verir, kendilerine ikramlarda bulunmuş, anne ve baba haklarını hatırlatarak, onlara karşı saygılı ve merhametli olmalarını tavsiye etmiştir. Çocukların eğitimine önem verilmesi gerektiğini belirterek ilmi, dini ve içtimai bilginin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹²⁵

Hacı Şaban Efendi, Peygamber efendimizin sünnetlerine uyma konusunda çok hassas davranmıştır. Özellikle cemaatle namaz konusunda “Müslüman bir kimse, namaz ve zikir için çokça câmilerde bulunduğunda, Allah Teâlâ onun bu hâinden tıpkı bir âilenin, gurbetteki yakınları döndüğünde sevindiği gibi, sevinç duyar ve hoşlanır.”¹²⁶ Hadisi şeriflerini çokça zikreder ve namazlarının çoğunu Bayburt merkez ulu cami ve Yakutiye (yeni) camiinde cemaatle kılmaya özen göstermiştir. Günün belli vakitlerinde de zikir ve tesbihat ile meşgul olmuş, Yasin, Mülk ve Nebe sûrelerini okumadan gününü tamamladığı görülmemiştir.¹²⁷

Zikir meclislerinde bulunmaya özen gösteren Şaban Efendi, “*Artık siz beni anın ki, bende sizi anayım. Bana şükredin, bana nankörlük etmeyin.*”,¹²⁸ Ayet-i kerimesini sık sık tekrar ederek, zikri müdamın kalbin pasını sileceğini ve kötü fikirlerin orada barınmağa imkân bulamayacağını telkin etmiştir. Zikir meclislerini Kaleardı mahallesinde, Arslan Dağı’nda, Aşağı Gümüşsu köyünde, kısmen de yukarı kırsı köyünde devam ettirmiştir.¹²⁹

Haftanın belirli günlerinde müridleriyle Bayburt Erenli köyündeki Abdolvahhap Gazi türbesine, Merkeze bağlı Seyyid Yakup köyünde ki türbede, ayrıca Aşağı Gümüşsu köyündeki kitapsız Mustafa Efendi'nin Türbesi'nde ve kaleardı mevkiinde ki Şeyhi Kaleardılı Ahmet Babanın türbesin de de ihvanlarıyla bir araya geldiği ve zikir halkaları oluşturduğu rivayet edilmektedir.¹³⁰

Hacı Şaban Efendinin Müridlerinden ve şeyhi Kaleardılı Ahmed Baba’nın torunlarından olan Mehmet Çağlayan, şeyhi Şaban Efendi’ye karşı samimiyetini, kişiliğinin oluşmasında, iç dünyasının şekillenmesinde en büyük katkıyı sağlayan ve ondaki tasavvufi neş'e'ye kaynaklık eden iki gönül sultanını şiiriyle dile getirmiştir.¹³¹

HACI ŞABAN EFENDİNİN

¹²⁵(Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Fatih BURAK, Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme,18.07.20219)

¹²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce, *es-Sünen*, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî (Kahire, 1953), “Mesacid”, 19.

¹²⁷ (Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Fatih BURAK, Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme,18.07.2021)

¹²⁸ el-Bakara, 1/152

¹²⁹ Mustafa TEMUR, Abdurrezzak TEMUR, Resul ERTUĞRUL) Kişisel görüşme, 18,08,2021); Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 338.

¹³⁰ (Nurettin BURAK, Kadir TEMUR, Fatih BURAK, Kişisel Görüşme,18.07.2021); Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 345.

¹³¹ Çağlayan Mehmet, *Zelili Divanı* (İstanbul: Aslandağ yayınevi, 2014), 46.

*Sadık dervişı olalım
Hacı Şaban Efendinin
Emrine eda kılalım
Hacı Şaban Efendinin*

*Batına Açılmış perde
Aşk ateşi yanar serde
Dili derman olur derde
Hacı Şaban Efendinin*

*Doğru yoldan çıkmaz yürür
Acep nedir bilmez gurur
Hem matlubu Mevla duru
Hacı Şaban Efendinin*

*Ne sırda yürür durulmaz
Mesti müdamdır yorulmaz
Defteri asla dürülmez
Hacı Şaban Efendinin*

*Şeyh'i merhum Hacı Ahmed Baba
Leylû nahar dalmaz haba
Sırrı olmuş Ali aba
Hacı Şaban Efendini*

*Şehri Bayburt sultanıdır.
Dertlilerin dermanıdır.
Zelil Mehmet kurbanıdır.
Hacı Şaban Efendinin.*

HACI ŞABAN EFENDİMİZ

*Başımıza Sertaç olmuş
Hacı Şaban Efendimiz
Her dergâha mihnan olmuş*

Hacı Şaban Efendimiz.¹³²

*Batin gözlüğü gözünde
Allah lafzı var sözünde
Rahimullah nur yüzünde
Hacı Şaban Efendimi.*

*Ahmed babadan yed almış
Kudret deryasına dalmış
Hakkın huzurunda Kalmış
Hacı Şaban Efendimiz*

*Rifâi postuna layık
Seher vaktinde uyanık
Tasdik ikrarına sadık
Hacı Şaban Efendimiz*

*Ahmet babam postun sermiş
Gözün yumup ani görmüş
Nice bin vuslata ermiş
Hacı Şaban Efendimiz.*

*Tavafeyle haccını
Giymiş tarikat tacını
Unutur mu sertacını
Hacı Şaban Efendimiz*

*Terkeylemişsin dünyayı
Dilin zikreder hüda'yı
Bağışla Mehmet Gadayı
Hacı Şaban Efendimiz.¹³³*

Hacı Şaban Efendi'nin şeyhi Kaleardılı Ahmed Babanın torunu ve anı zamanda mürüdi Mehmet Çağlayan, şiirlerinde Hacı Şaban Efendinin manevi hallerini, insanlara karşı

¹³² Mehmet, *Zelili Divanı*, 48.

¹³³ Mehmet, *Zelili Divanı*, 49.

merhametini, Rifâi tarikatına olan sadakatini, Kur'an ve Sünnet çizgisindeki yaşantısını yukarıdaki dizelerde yansıtmaya çalışmıştır.

2.2. Mürşidi Kaleardılı Ahmed Baba (ö: 1367/1948)

2.2.1. Hayatı

2.2.1.1. Doğumu, Evliliği, Çocukları

Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba'nın halifesi ve Hacı Şaban Efendi'nin mürşidi olan Kaleardılı Ahmed Baba, 1885 Yılında Bayburt'un Kaleardı Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.¹³⁴ Annesi ve babası da Kaleardı mahallesindendir. Babası "Kurban Efendi" bağcılık ve çiftçilikle uğraşmıştır. Disiplinli bir ortamda yetişen Ahmed Baba tahsilini Kaleardı Mahalle Medresesi'nde yapmıştır. Çok iyiliksever olduğu ve bütün komşularına hizmette kusur etmediği için herkesçe sevilen ve sayılan bir olduğu rivayet edilir.¹³⁵

Önce annesini sonra da babasını kaybeden Ahmed Baba'nın çocukluğu ve gençliği yoksulluk içinde geçmiştir. Askerliğini Erzurum'un değişik bölgelerinde yapmıştır. Askerlik dönüşünde Kaleardı Mahallesi sakinlerinden Çolakzadelerin kızı Nuriye hanımla evlenmiştir. Evliliklerinden Rafet, Afet, Yakup, Mehmet, Memnune ve Mahmut adında üç kız ve üç erkek toplam altı çocukları olmuş.¹³⁶

Ahmed Baba'nın şeyhinin huzuruna at üstünde gitmekten haya ettiği için o zamanlar yaya olarak on sekiz saat olduğunu söylenen Bayburt Erzurum arasında binek kullanmadığı, Erzurum'dan Hasankale'ye, oradan Sanamer'e yani üç günlük yolu yürüdüğü ifade edilmektedir. Zengin olmadığı halde elinde avucunda ne varsa harcadığı, evine gelen misafirlere ve zikrullahı gelen ihvanına ikramda bulunduğu zikredilmektedir. Hacı Şaban Efendi, şeyhinin cömertliğini överek: "Cömertlikte Ahmed Baba'ya kimse kavuşamaz."¹³⁷ demiştir.¹³⁸

Yaşadığı hayat tarzından, savunduğu görüşlerden ve etrafındaki müritlerinden de anlaşılacağı üzere, Kaleardılı Ahmed Baba o dönemde Bayburt'un önemli tasavvuf şahsiyetlerindendir. Yaşadığı dönemle mürşid kimliği ile insanları aydınlatmaya, kurtarmaya doğru yola iletmeye çalışmış, tasavvufun en ince ayrıntılarını açığa kavuşturma ve çevresindekilere tasavvufi hayatı aşılama gayreti içerisine girmiştir.

¹³⁴ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 271.

¹³⁵ (Ahmet ÇAĞLAYAN, Nizamettin ÇAĞLAYAN kişisel görüşme) 05.07.2021)

¹³⁶ (Kadir Temur. Kişisel Görüşme 15.07.2021)

¹³⁷ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 271.

¹³⁸ (Mustafa TEMUR, kişisel görüşme 21.07.2021)

1948 yılı ilkbaharında Nisan ayı sonu veya mayıs ayı başında pazartesi gecesi herkes başın da beklerken kendinden geçmiş, 1948 yılı salı günü kuşluk vakti 63 yaşında iken vefat etmiştir. Türbesi Bayburt'un Kaleardı mahallesindedir.¹³⁹

2.2.1.2. Tarikata İntisabı

Sözlükte ‘kendisini nispet etmek, ait göstermek ‘ anlamına gelen intisap, tasavvufta, bir tarikata girmeyi, bir şeyhe biat etmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁴⁰

Kaleardılı Ahmed Babanın tarikata intisabı da askerlik döneminde Erzurum’da askeri görevini yerine getirirken vuku bulmuştur. O dönem, emsalleri ile Erzurum’un Sarıkamış ilçesinde askere gider.¹⁴¹ Ahmet Baba, askeri tatbikat sırasında birliğine su götürmek üzere Sanamer köyü yakınlarında su kuyusuna gider. O anda orada bulunan yaşlı bir zatın sularını taşımada yardımcı olur ve kendi sularını doldurup birliğine geri döner. Ancak bu yardımı, birliğine katılmasını geciktirir ve üstlerinden azar işitir.¹⁴²

Getirmiş olduğu suyun her zamankinden daha bereketli olduğunu fark eden Ahmed Baba, İlk fırsatta suyunu taşıdığı şahsı ziyaret etmek amacıyla sanamer köyüne gider, kapıyı çalıp, içeri girdiğinde kendisine söylenen ilk söz, “Ahmet oğul gel bakalım” olur. Bu evde Şeyh Hacı Yusuf Efendi’nin oğlu Seyyid Hacı Ahmed Baba ve ailesi yaşamaktadır. Kaleardılı Ahmet baba kendisini çağıran bu sesin sahibine büyük bir hayranlıkla teslimi nefis yaparak mürid olur. Kaleardılı Hacı Ahmet Baba, askerlik görevi bitinceye kadar her fırsatta Sanamerli Hacı Ahmet Baba’yı ziyaret etmiştir. Terhis olup birliğin den ayrıldıktan sonra da bir süre Hacı Ahmet Baba’nın yanında kalmıştır. Şeyhinin müridlerinin arasında Kaleardili Ahmed Baba’yı ayrı bir sevgi ile sevmiş, Kaleardılı Ahmed Baba, bu sevgiye kısa bir zaman içerisinde seyr-i sülük’ünü tamamlayarak karşılık vermiştir. Kendisine verilen vazifeyi bayburt’ta yerine getirmek için Sanamer’den ayrılmıştır.¹⁴³

2.2.1.3. Tasavvufî Kişiliği ve Müridleri

Mürid, Mutasavvıfların çoğu iradeyi “âdetleri, alışkanlıkları terketmek” diye tarif etmiştir. Kaleardılı Ahmet baba nın müridleri: Kunduracı Salih Kemal Usta, Marangoz Efrail Usta, Hacı Şaban Efendi, Fırıncı Fazıl ve Sefer Ustalar, Alafdar Hafız Efendi, Dereli Mehmet Çavuş, Tomlalı Hakkı ve Rüşan Efendilerdir.¹⁴⁴

¹³⁹ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 55.

¹⁴⁰ *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, haz. İsmail Karagöz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 318.

¹⁴¹ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 283.

¹⁴² Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 283.

¹⁴³ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 43.

¹⁴⁴ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 285.

Kaleardılı Ahmet Baba tasavvuf anlayışını tasavvuf, ilim, merhamet ve cömertlik üzerine inşa etmiştir. Tarikata dâhil olmaya gelenlere merhamet ve cömertlik konusunda bol bol nasihatlerde bulunarak, merhametli ve cömert olmalarını öğütlemiştir.

Kaleardılı Ahmed Baba ilme çok önem vermiştir. Sohbetlerinde sürekli ilmin önemine dikkat çekerek müridlerine sürekli ilmihal bilgilerini tazelemelerini söylemiştir. Ahmet babanın tasavvufi görüşlerinin temeli, Ahmet er-Rifâi ve Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Babanın çizgisidir. Sohbetlerinde çoğunlukla bu iki şahsiyetin görüşlerini dile getirir ve onlardan örnekler vermiştir.¹⁴⁵

Kaleardılı Ahmed baba akıl ve keramet konuları üzerinde çok durmuştur. “Nefis keramet ister, Allah ise istikamet ister” diyerek kerametın geçici aklın ise kalıcı olduğunu dile getirip sohbetlerinde en büyük kerametın istikamet olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁶

2.2.1.4. Bazı Kerametleri

Kaleardılı Ahmed Baba, Sanamerli Seyyid Ahmed Baba’ya intisabından sonra halife olarak Bayburt’ta ilk Rifâilik tekkesini kurmuştur.¹⁴⁷ Yıllar sonra, Bayburt’un vilayet olması için heyetler Ankara’ya gidip gelmeye başladıkları zaman, Ahmet Baba sohbetinde ihvanlarına: “Bayburt’un benim zamanımda vilayet olması çok zor bir iştir. Çünkü şeyhimiz bana: “Git Bayburt’ta şube aç”¹⁴⁸ dedi. Şube kaymakamlık muadilidir. İhtimaldir ki vilayetlik benden sonra olacak demiş. Sonradan bu kerameti zuhur eylemiş ve Bayburt’un vilayetliğı Ahmed Baba’nın halifesi “Hacı Şaban Efendi” zamanında mümkün olmuştur.¹⁴⁹

Bayburt esnafından fırıncılık yapan bir şahıs gece yaptıkları içki âleminden sonra sabaha karşı fırına gider. Fırını yakıp ekmek çıkarmak için hazırlıklara başlar. Akşamki muhabbetlerinin konusu Kaleardılı Ahmet Babadır. Fırıncı kendi kendine söylenerek; “Gelsin, şu fırının karşısında dursun da dayansın bakalım” der. Mevsim kıştır. O anda fırının kapısı açılır, içeri Ahmet Baba girer ve “Usta öyle üşüdüm ki, azıcık ısınayım” der ve paltosuyla birlikte yanan fırının içerisine girer. Fırıncı şaşırır ve ne yapacağını bilemez. Baba yarım saat kadar içeride kalır, hiç ateşe girmemiş gibi dışarı çıkar ve ustaya “Bu aramızda kalsın.” der ve fırından ayrılır. Fırıncı, mevzuyu idrak eder ve iyi bir mürid olur.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 275.

¹⁴⁶ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 54.

¹⁴⁷ (Nurettin Burak, Kişisel Görüşme, 09.07.2022); Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 44.

¹⁴⁸ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 285.

¹⁴⁹ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 49.

¹⁵⁰ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 50.

2.3. Hacı Şaban Efendi'nin Kaleardılı Ahmed Baba'ya İntisabı

İntisap kelimesi, tasavvuf ıstılahında talip edilen mürid adayının şeyhe ve onun vereceği emirlere bağlı kalacağına söz vermesi demektir. Bey'at, mubayaa, ahid, inabe, el alma ve ikrar gibi terimlerde bu anlamda kullanılır.¹⁵¹

Hacı Şaban Efendi, Kaleardılı Ahmed Baba'ya intisap etmeden evvel Bayburt'un âlimlerinden KIVIR ZIVIR Mehmet efendiye¹⁵² tabidir. Ta ki 1944 yılına kadar. O yıl bir rüya görmüş ve istihare yapmıştır.¹⁵³ Gördüğü rüyayı Mehmet Efendi'ye anlatmış, Mehmet Efendi; "Bundan sonra sen bizden bir şey alamazsın. Senin yerin Kaleardılı Ahmet babanın yanıdır" demiştir. Hacı Şaban Efendi de Ahmet Baba'ya intisap etmiş ve kısa bir zaman sonra da dergâh çavuşluğu görevine getirilmiştir. Hacı Şaban Efendi bu görevi devraldıktan sonra oturmaktan imtina ederek ayakta zikir yapmayı tercih etmiştir.¹⁵⁴

1948 yılında Ahmed Baba hastalanmış, Erzurum'a tedaviye gitme hazırlıkları yaparken sekiz on ihvanla Ahmed Baba'nın damadı Salih Kemal Efendinin dükkânında toplanırlar. Bu kişiler babanın oğlu Yakup Efendi, Recep Hafız, Mehmed Çavuş, Küçük İbrahim, Ahmed Efendi, Fırinci Sefer, Ahmed Baba'nın oğlu Mehmed Efendi, Postacı Ali Efendi vs zatlar oradadır. Fakat aralarında Hacı Şaban Efendi yoktur. Ahmed Baba, Hacı Şaban Efendi'yi çağırır. Ahmed Baba meclisin huzurunda konuşmaya başlar ve şöyle der; "Şaban kardeş! Biz Erzurum'a gidiyoruz. Zikrullahı sen yaptır. Kardeş yerden göğe sana destur. Hz. Pir desteğin olsun. Kardeşler! Şaban kardeşe olan itaat ve hürmet aynen bizedir, bilirsiniz."¹⁵⁵

2.4. Tasavvufi Görüşleri

Tasavvuf, Zâhirî ameller ve onlara ait hükümler ile İslâm dininin şeklî yönünü ve dış görünüşünü; iman, tasdik, ihlâs, yakîn, mârifet, muhabbet, kurb, takvâ, murâkabe, tevekkül, sabır, rızâ, havf, recâ, vecd, hüzn, hayâ, heybet gibi kalbî ameller ve bunların hükümlerinden oluşan bir bütündür. Ayrıca İslam alimleri Tasavvufu "Tasavvuf hakikatleri almak, sırlar hakkında konuşmak ve halkın elindeki şeylere ümit bağlamamaktır" şeklinde tarif etmişlerdir.¹⁵⁶

Hacı Şaban Efendi ilme, tasavvufa, âlime, ahlâka, ibadete büyük önem veren, kul hakkı, ana-Baba hakkı başta olmak üzere dinimizin ana prensiplerini yaşayıp etrafına aktaran sadık bir

¹⁵¹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 261.

¹⁵² Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 348.

¹⁵³ Rufâî, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 57.

¹⁵⁴ (Nurettin BURAK, Mustafa TEMUR, kişisel görüşme, 15.07.2021)

¹⁵⁵ Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 282.

¹⁵⁶ Ebû Sa'd (Saîd) Abdülmelik b. Muhammed Hargûşî, *Tehzîbü'l-esrâr fî usûli't-tasavvuf*, nşr. İmâm Seyyid Muhammed Ali (Beyrut, 2006), 11-26.

Allah (cc.) dostu, zengin gönül ehlidir. Sevginin karşılığının mutlaka bir gün verileceğini belirterek ‘‘Sen Allah’ı seversen Allah seni sevmez mi? Kelimesini müritlerine sürekli hatırlatmıştır. Yalan söylemeye çok kızar ve yalanla iman bir arada durmadığını söylemiştir.¹⁵⁷

İman, sözlükte birini söylediği sözde tasdik etmek, söylediğini kabul etmek, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, şüpheyi yer vermeden kalpten tasdik etmek; eman vermek, emin kılmak anlamlarına gelen imân, ıstılahta Hz. Peygamberin Allah’tan getirdiği ve zarurat-ı diniyye olarak bilinen hükümleri, haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul ile bunların gerçek ve doğru olduğuna inanmaktır.¹⁵⁸

Hacı şaban Şaban Efendi, imanın 6 Şartlarının yanında baki kalmasının da şartının 6 olduğunu dile getirmiştir. Birincisi: Biz Allah’ı, Peygamberleri, Melekleri görmedik, görmüş gibi iman ettik. İkincisi: Yerde, gökte, melaikede, insanda, cinde, peygamberde, gaybı ancak Allah bilir, bir de bildirdikleri bildirdiği ölçüde bilir. Bilen demez, diyen de bilmez! Üçüncüsü: Helâli helal bilip itikad etmek. Dördüncüsü: Haramı haram bilip itikat etmek, Beşincisi: Allah’tan devamlı bir şekilde korkmak, Altıncısı: Allah’tan hiçbir zaman ümit kesmemek’’ olduğunu anlatmıştır.¹⁵⁹

İmanın korunmasına yönelik bu 6 şartı saydıktan sonra ise, İmanın 5 kalenin içerisinde olduğunu söylemiş ve şöyle sıralarmıştır: ihlâs, yakîn, edayı farz, itmanı sünnet, hıfz-ul edeb. Ayrıca: ‘‘Amelde noksanı imam ederiz ama imanda noksan olanı imam edemeyiz!’’ diyerek iman konusuna çokça değinmiştir.¹⁶⁰

Şaban efendinin müritleri çoktur. Kendisi aynı zamanda ümmidir ancak sohbetinde çok bilgilidir. İlim sahipleri de sohbetinden yararlanmışlardır.¹⁶¹ Olgun bir kişi de kendisine intisab etmiş ve ders almıştır. Bir müddet sonra o olgun kişinin gönlü karışmış, intisabından ötürü sanki içinden bir pişmanlık duymuştur. Bir gün o kişi Kırkpınarlar’da abdest alırken, Hacı Şaban Efendi’de abdestini bitirmiş, merdivenlerden cami’ye doğru çıkar. Bahse konu zat da merdivenleri çıkan mürşidinin arkasından bakmaktadır. Şaban efendinin pantolonunun paçası çorabına takıldığını görür. O pişmanlığı tekrar kalbinde hisseder. Namaz sonrası cami çıkışında o kişi önce davranarak Hacı Şaban Efendi’nin ayakkabılarını kendisine uzattığı zaman Efendi, müridin kulağına eğilerek şöyle der. ‘‘Cenab-ı Allah kulunun çorabına sıkışmış pantolonuna değil, onun kalbine bakar’’. Böylece müridine ders vererek gerekli ikazı bu şekilde yapmış ve o kişi seyhinin eline yapışarak hayır duasını almasına vesile olmuştur.¹⁶²

¹⁵⁷ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 283.

¹⁵⁸ *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 314.

¹⁵⁹ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 59.

¹⁶⁰ (Nurettin DURAK, Söyleşi.20.07.2022)

¹⁶¹ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 341.

¹⁶² Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 341.

Hacı Şaban Efendi, mükellefin fiillerini 8 olarak ifade eder ve bunları: 'Farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, mekruh, müfsit, haram'' diye sıralayarak; bu bilgilerin öğrenilmediğinde, insanlar sorumluluklarının üstesinden gelemeyi diye açıklamıştır. Amelin kabulünün şartı 4'tür buyurarak bunları: "İlim, niyet, ihlâs, sabır." Diye sıralamıştır.. Yapılan bir ibadetin Allah indinde kabulünün birinci şartının ilim olmasına dikkat çekerek, ilmin önemine vurgu yapmıştır.¹⁶³

Büyük oğlu Hacı Recep Efendi, bir pazar günü Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Pazartesi sabah namazını müteakiben Ulu Camii'nde mutad olarak yapılan zikre iştirak eder, aynı günün gündüzünde ise, oğlunu Hakk'a uğurlamıştır. Zikir onun hayatının bir parçası değil, ta kendisidir.

Namaz, Farsça bir kelime olup, Arapçadaki salat kelimesinin karşılığıdır. Sözlükte, dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelen salât dini bir kavram olarak İslam'ın 5 temel esaslarından biri olup belli eylemleri ve rükûları bulunan özel bir ibadettir.¹⁶⁴

Hacı Şaban Efendi namaz konusunda çok hassastır. Kendisi elinden geldiğince namazları cemaatle kılmaya özel gösterir, bu konuda müritlerini de uyarmıştır. Keyfi olarak Namaz kılmayanların Allahın azabına dayanacak kadar kendilerini güçlü gördüklerini ve Kabadayılık yaptıklarını söyleyerek, olayın vehametine dikkat çekmiştir. Geceleri geç vakitlere kadar oturmayı hoş karşılamadığı, sabah namazına vaktinde kalkmak için akşamleyin erken yatılması gerektiğini tavsiye etmiştir.¹⁶⁵

"Sabah namazında İmam'ın aldığı tekbire sevap yetiştirmez" diyerek,¹⁶⁶ namazların cemaatle kılınmasının ehemmiyetine işaret etmiştir. Sohbetlerinde Sevgili Peygamber Efendimiz'in "Eğer (insanlar) yatsı ve sabah namazlarındaki fazileti bilselerdi, sürünerek de olsa o ikisini cemaatle kılmaya gelirlerdi."¹⁶⁷ sözlerini aktarmıştır. Vakit namazlarını Ulucami'de nadiren de Yeni cami veya Karasakal mahalle mescidinde kılmıştır. Akşam namazlarını genellikle evinde ailesiyle imamlık ederek kılmıştır. Pazartesi ve perşembe günleri sabah namazından sonra Ulu Camide zikir meclisi oluşturulur, kendisi orada bulunur, nadiren yerine o görevi yapacak yakınına bırakır. Her namazın ardından selat'ü selam, kelime-i şahadet ve kelime i tevhid getirmiştir. İhvanlarına da: "bir Müslüman için fatiha gövde, selavat kanatlardır." nasihatlerinde bulunmuştur. Namazlarda tadili erkana ayrı bir önem vererek, hızlı bir şekilde namaz kılanlara kızarak "tavuk yemi kakar gibi hızlı hızlı yatıp kalkmayın, tadil'i

¹⁶³ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 63.

¹⁶⁴ *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 514.

¹⁶⁵ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye'de Dualar Zikirler Virdler*, 60.

¹⁶⁶ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 290.

¹⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh* (İstanbul, 1315), "Ezan", 9; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi'u's-şâhîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire, 1375), "Salât", 129.

erkana uyarak yavaş kılın diye nasihatte bulunmuştur. Her namazın ardından selat'ü selam, kelime-i şahadet ve kelime i tevhid getirmiştir.

Müridlerinden Lütfü Doğan “Şaban efendi, namazlara çok ehemmiyet verirdi.” Kuşluk vakti “Güneş doğduktan sonra geçen 47 dakika kerahet vaktidir, namaz kılınmaz, bu vakti istiğfarla, zikirle, Kur'an-ı Kerim ile, salat-ı selam ile geçirip de işrak namazı kılan, bir hac bir de umre sevabı kazanır.” demiştir.

Hacı Şaban Efendi Hafî kılınan namazlarda huşu ve huzurun korunması için “6 husus tefekkür edilir” demiş ve şöyle sıralamıştır.¹⁶⁸

- 1- İhlas; “Allah (c.c.)’ı görüyormuşçasına O’nun huzurunda olduğunu bilmek”
- 2- Tefekkür; “Allah (c.c.)’ın kuvvet ve kudretinin eserlerini, Allah (c.c.)’ın sıfatlarını, isimlerini manasıyla düşünmek”¹⁶⁹
- 3- Rüyet-i taksir; “akıl baliğ oluşundan içinde bulunduğu ana kadar işlediğin büyük günahlarını düşünmek.”
- 4- Havf; “Allahû Teala’nın azabından emin olmayıp, devamlı bir korku üzere olmak.”
- 5- Reca; “Allahû Teala’dan hiçbir zaman ümit kesmemek.”
- 6- Mücadele; “Yukarıda sayılan beş şeyin dikkatini, huşunu, huzurunu temin etmeye yetmiyorsa öyle bil ki, ölümlü bir fanisin ve bir gün öleceksin, tek başına kabre gireceksin, yanın yere ağzında yara gelecek” demiştir.¹⁷⁰

Hacı Şaban Efendi, devamlı olarak abdestli olmayı telkin etmiş, “Amellerin; azı fakat devamlı olanıdır.” Hadis-i Şerifini hatırlatır, “teheccüd namazı, evvabin namazı, kuşluk, işrak namazı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e vacip bize ise sünnettir” diyerek ihya edilmesine işaret etmiştir.¹⁷¹

Kişinin dilini korumasının önemini: “Emr-i bil maruf nehy-i ani’l-münker yapacaksan, insanların arasını bulacaksan- karı-koca’nın arasını düzelteceksen, zikrullah edeceksen, Kur’an okuyacaksan, Peygamber Efendimize’e salat-ü selam getireceksen konuş. Yoksa sükût et!” diye belirtmiştir. İnsanların uğradıkları felaketlerin genellikle dillerinden olduğunu, Efendimizin “iki uzvunuzu koruyun, cennete girmenize kefil olayım.” Hadis-i şerifiyle açıklamıştır.¹⁷²

¹⁶⁸ Rufâî, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 61.

¹⁶⁹ Nedvî - Rifâî, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâî*, 291.

¹⁷⁰ (Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Zafer BURAK, Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme, 18.07.2022)

¹⁷¹ Buhârî, “İman”, 32; Müslim, “Misâfirin”, 221.

¹⁷² Buhârî, “Rikâk”, 23.

Hacı Şaban Efendi müritleriyle yaptığı zikir öncesi sohbetlerinde: “Şeyhlere dikkat edin, Kur’an’a ve Allah Resulünün sünnetine uyuyorsa itibar edin, yoksa havada kuşlar uçar, denizde balıklar bulunur” buyurarak kim olursa olsun her insanın kuran ve sünnet çizgisinde yaşaması gerektiğini hatırlatmıştır.

Allah’ın insana emanet olarak vermiş olduğu ömrünü çok iyi değerlendirmesi gerektiğini söyleyen Hacı Şaban Efendi: “Sayılı günlerimizi boşa harcamayalım, değerlendirelim, ömür kısa, helalinden çalışmak farzdır. Sekiz saat çalışmak, sekiz saat ibadet, sekiz saat istirahat yeterlidir. Ahirette yatacak zamanımız çok olacaktır. Dünya ahiretin ekilecek tarlasıdır. Sözlerin ihvanlarına sıkça hatırlatmıştır.¹⁷³

Dünya hayatında asıl olanın ahirete hazırlık olduğunu hatırlatan Hacı Şaban Efendi: “Müminin 5 tane bayramının olduğunu şu şekilde dile getirmiştir.¹⁷⁴

1. Bayramı, “24 saat içerisinde, elimizi, ayağımızı, gözümüzü, dilimizi, kulağımızı kontrol altında tutar da soldaki meleğe bir günah yazdırmaz isek” odur.

2. Bayramı, “Can ağızdan çıkarken kelime-i tevhid ile, Kur’an ile. Kelime-i şehadet ile çıkar da müjdeci melek “Cennetliksin der, makamını gösterirse” odur.

3. Bayramı, “Kabir denilen yer cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur. Kabrinizi cennet bahçelerinden bir bahçe bulursanız” odur.

4. Bayramı, “Arş-ı Rahman gölgesinde gölgelenecek 7 sınıf vardır, A. Adil imam. B. Gençliğinde ibadet edenler C. Gizlice sadaka verenler D. Allah (c.c.) korkusundan tenhada göz yaş dökenler E. Gönlü mescidlerde olanlar F. Hesna bir kadının zina teklifini “Ben Allah’tan korkarım diyerek” reddedenler G. Birbirlerini Allah için sevenler” Hadis-i şerifinde belirtilen bu sınıflardan birisine girerse” odur.

5. Bayramı, “Mizan’da amel defterini sağından, önünden alır. Sırat köprüsü’nü geçer de cennete dahil olursa” odur.¹⁷⁵

Zikir: dinî literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır. Zikir dil veya kalp ya da her ikisiyle beraber yapılır; bu ise ya unutilan bir şeyi hatırlama ya da hatırdaki olanı muhafaza etme şeklinde olur.¹⁷⁶ “Kendi kendine,

¹⁷³Abdurrezzak TEMUR, Mustafa TEMUR, Zafer BURAK, Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme, 18.07.2022

¹⁷⁴ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 61.

¹⁷⁵ Nedvî - Rifâi, *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi*, 291.

¹⁷⁶ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât-Kur’an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2019), 950.

yalvararak ve ürpererek, alçak sesle sabah ak am rabbini zikret, gafillerden olma”¹⁷⁷ “Ey iman edenler! Allah’ı çok çok anın. Sabah ak am O’nun yücelik ve e sizli ini dile getirin”.¹⁷⁸

Hacı  aban Efendi zikre çok önem vermiştir: Müritlerine: “Namaz borcumuz, oruç borcumuz, zek atta borcumuz, hac da borcumuzdur. Ama zikir yapmak karşılıksız Allah’ı sevmektir” demiştir. Ehli Cennet olduktan sonra cennette bir zümre vardır ki, kendilerine sunulan nimetler karşısında pişmanlık duyarlar ve derler ki “Ah keşke ne olaydı, dünya hayatında iken Allah’ı daha çok zikredenlerden olaydık da daha fazla nimete gark olaydık” hadis-i  erifini hatırlatarak başlıklarını her zaman zikre teşvik etmiştir. “Zikrullahın kabulünün dört şartının olduğunu dile getirerek ve şöyle sıralamıştır.” İhlas, niyet, manasını bilmek, tazim ile yerine getirmek.” Zikrullah edenin, “tasdik, tazim, halavet, hürmet” gibi esaslara uyması gerektiğini de belirtmişlerdir. Ayrıca bir Müslümanın amelinin kabul olasının dört şartı olduğunu ve bunların, ilim, niyet, ihlas ve sabır olarak sıralayarak bunlara dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁹

Hacı  aban Efendi cehri (açık) zikir yapıyor olması hasebiyle, Peygamber Efendimizin hadis-i  erifini hatırlatarak: “Allah’ı öyle zikredin ki, sizi görenler size deli desinler”¹⁸⁰ demiştir “Manasını bilenin Kur’an-ı Kerim okuması, aksi durumda olanın zikir yapması daha efdaldır” diye nasihatlerde bulunmuştur. Büyük oğlu Hacı Recep Efendi, bir pazar günü Allah’ın rahmetine kavu unca pazartesi sabah namazını müteakiben Ulu Camii’nde mutad olarak yapılan zikre iştirak ederek aynı günün gündüzünde ise, oğlunu Hakk’a u urlamı tır. Ne olursa olsun zikrini asla atsatmamı tır. Zikir onun hayatının bir parçası değil, ta kendisidir.¹⁸¹

Hacı  aban Efendi Komşuluk hakkında çok titiz davranır, ihtiya lıları varsa giderir, hastalarını ziyaret eder. Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) yine “Allah’a ve ahiret gününe iman eden kom usunu razı etsin”¹⁸² yine “Allah’a ve ahiret gününe iman eden kom usunu razı etsin”¹⁸³ hadisi  eriflerini çok sık okur. M ntesiplerinden dara d  en ve kendisine halini arz eden olduğunda, ya ı çok ilerlemiş olmasına rağmen Onun sıkıntısını gidermek için dostlarına gider, sıkıntının ihtiya ın giderilmesini rica etmiştir. Sıkıntısını gidermeye vesile olduğu kimsenin de çalışarak en kısa zamanda borcunu ödemesini tembih etmiştir.

¹⁷⁷ El-A’raf, 7/205

¹⁷⁸ El-Ahz b, 33/41-42

¹⁷⁹ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 338.

¹⁸⁰ Eb  Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, n r. Şuayb el-Arnaût, Adil M r id (Beyrut: Darul Kütübil İlmîyye, 1995), 3/68; Eb  Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-N s b r , *el-Müstedrek*,  ev. M. Be ir Eryarsoy (Konya: Konevi Yayınları, 2013), 1/499.

¹⁸¹ (Kadir Temur, Mustafa TEMUR, Zafer Burak, Kişisel görüşme 20.08.2021)

¹⁸² Müslim, *el-Câmi ‘u’   ah h*, “Sıla”, 42.

¹⁸³ Buhârî, “Rikâk”, 23.

Ahlâk, Arapça’da “seciye, tabiat, huy” gibi mânalara gelen “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için halk, mânevî yapısı için “hulk” kelimelerinin kullanıldığı kaydedilir.¹⁸⁴

Hacı Şaban Efendi ahlakın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu dile getirmiş ve sohbetlerinde sıkça bu konu üzerinde durmuştur. İnsanın ahlakının özellikle evde belli olacağını, dışarıda belli olmayacağını beyan etmiştir. Müslüman’ın ahlakının hiçbir yerde değişmeyeceğini, ahlâkının nasılsa zikirde hal hareketlerinin de öyle olacağını söylemiştir. Ailenin insana emanet olarak verildiğini ve onlara güzel ahlakla muamele etmemiz gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵ Özellikle de Ana Baba hakkına riayet edilmesi gerektiğini vurgulayarak onlara saygısızlık yapanları “Ahlsız” diye tanımlamıştır. Ayrıca yeni evlenen gençlere de Ana babasının artık dört olduğunu, her iki tarafın ana babasına saygı göstermek gerektiğini hatırlatmıştır.¹⁸⁶

Hacı Şaban Efendinin önemseydiği değerlerden biri de sevgidir. Sevginin en güzelinin yaradanı sevmek olduğunu sık sık dile getirmiştir. Seven sevdiğinin kusurunu görmemesi gerektiğini belirterek: “Şayet bir din kardeşinizde bir kusur/kabahat görürseniz örtünüz ki, Allah da sizin kıyamet günü kusurlarınızı örtsün” cümlesiyle vurgulamıştır. “Allah için birbirlerini sevenler karşılaştıklarında selamlaşır, musafaha eder, yüz yüze bakar, Asr suresini okur veya Peygamber efendimize salâtü selam getirirse, daha avuçları ayrılmadan küçük günahları bağışlanır” diyerek Allah için sevmenin önemini hatırlatmıştır.¹⁸⁷

Hacı Şaban Efendi gençlere ayrı bir önem vererek, gençlerin ibadetiyle Resullullah (s.a.v) efendimizin övündüğünü sık sık dile getirmiştir. Gençlerin duasının daha makbul olduğunu ifade ederek sohbetlerine gelen gençleri yanına çağırıp ve onlarla özel olarak ilgilenmiştir.

2.5. Menkıbeleri

Torunu Kadir Temur’dan naklen:

“Bir gün dedemin dükkanına hırsız girer. Hacım oğullarını çağırır ve bir hata var ki bu hırsız buraya girmiştir. Elinizi kalbinize koyun, gidin hırsızın ailesini araştırın ve gereken yardımı yapın” demiştir. Hacı Şaban Efendi insanlara maddi ve manevi anlamda her zaman

¹⁸⁴ *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 13.

¹⁸⁵ Nureddin Burak, “Bir Dervişin gözü ile Hacı Şaban Efendi Hazretleri-3”, *Burhan Dergisi* 53 (Şubat 2010), 56.

¹⁸⁶ Rufâi, *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 58.

¹⁸⁷ (Fatih BURAK, Kişisel görüşme, 15.07.2022)

yardımcı olmaya çalışmıştır. Ömrünü insanların dertlerini dert edinerek ve yardımlarına koşarak geçirmiştir.¹⁸⁸

Hacı Şaban Efendi insanları iyice tanımak için onlarla ya Komşuluk yapmak ya yolculuk yapmak ya da alışveriş yapmak gerekir, bunlarda sınanmadan biri için şöyledir veya böyledir demek doğru değildir. Su-i zan’a girer. Su-i zan ise, haramdır. Bu hususta dikkat çekici bir ifade olarak hüsn-ü zan etmek daha hayırlıdır. Çünkü su-i zan eden isabet etse bir kârı olmaz. Ama hüsn-ü zan eden isabet edemese bile güzel niyetinden dolayı kazançlı çıkacağını söylemiştir.¹⁸⁹

Sohbetlerinde dünya hayatının faniliğine değinerek:” “Dünya kalınacak yer değildir.” “Soldu gül, gitti bülbül ister ağla ister gül”, “Ağaca yaslanma çürür, oğula güvenme ölür, güven yaslan Allah’a ne ölür ne de çürür” diyerek dünyada misafir olduğunu ve her faninin ölümü mutlaka tadacağını dile getirmiştir.¹⁹⁰

Hacı Şaban Efendi insanın dünya malına tamah etmemesi gerektiği ve yarın ölecekmiş gibi ahiret hayatını düşünmesini gerektiğini söylemiş ve dünyadayken şu hususlara dikkat çekmiştir: ‘Dünyayı seven ahireti unuttur. Mal mülk kazanır, hesap vermeyi unuttur. Döşeklerde yatar, kabri unuttur. Mahluku sever, Halik’i unuttur. Zaman tez geçer, değerini unuttur.’¹⁹¹

Hacı Şaban Efendi hayatının Son zamanlarında yapmış olduğu sohbetlerinde, çok yaşlandığını hem Osmanlı hem de cumhuriyet döneminde yaşadığını, bu hayat serüveninde 2 hususa dikkat etmeleri gerektiğini ve bunların birincisinin, Allah’ı ve ölümü hiçbir zaman unutmamaları, her daim hatırlamalarını, İkincisi ise tarafınıza yapılan kötülükleri ve yaptığınız iyilikleri unutmamız gerektiğini ihvanlarına hatırlatmıştır.¹⁹²

2.6. Hacı Şaban Efendinin Günümüze Tesirleri

Hacı Şaban Efendi, Rifaî tarikatının büyüklerinden Sanamerli Hacı Ahmed Baba ve Kaleardı’lı Ahmed Babadan feyz alarak bu tarikata intisap etmiş, tasavvufi yaşantısını Rifâîyye tarikatı üzerine inşa etmiştir. Döneminde binlerce insanı Kur’an ve Sünnet üzere irşad eden Hacı Şaban Efendi, Kendinden sonra insanlara bıraktığı güzel haslet ve çalışmalarını vekilleri, ailesi ve müritleri devam ettirmeye çalışmıştır. Bayburt’ta. 2011 yılında kurulan ve Türkiye de 3 şubesi (İstanbul, Bayburt, Ankara) bulunan HAKEV (Hacı Şaban Efendi Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı) sayesinde, pazartesi ve perşembe günleri zikir halkaları oluşturularak iftar

¹⁸⁸ (Kadir TEMUR, Kişisel Görüşme, 18.07.2022)

¹⁸⁹ (Nurettin Burak, kişisel görüşme. 22.05.2022)

¹⁹⁰ Rufâî, *Tarikati Aliyye-i Rifâîyye’de Dualar Zikirler Virdler*, 58.

¹⁹¹ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 341.

¹⁹² Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 342.

programları düzenlenmektedir. Aşevi sayesinde günlük binlerce insana sıcak yemek ikramı yapılmaktadır. Manevi değerlere bağlı şuurlu bir nesil yetiştirmek adına binlerce öğrenciye burs imkânı sağlanmaktadır. Peygamber emaneti olan yüzlerce yetime el uzatılmaktadır. Yurt dışında binlerce ailenin su ihtiyacını karşılamak için su kuyusu açtırılmaktadır. Vakıf adına yurt içi ve yurt dışında binlerce aileye kurban hizmeti verilmektedir. ‘‘Senin de bir fidanın olsun’’ sloganıyla binlerce fidan toprakla buluşturulmaktadır. Bayburt’ta açılan üniversite öğrenci yurduyla onlarca öğrenciye barınma imkânı sağlanmaktadır., Fenni ilimlerin yanında dini ilimler alanında da yetişmesi için öğrencilere Arapça, fıkıh, kelam, tefsir, kuranı kerim gibi dini ilimler gibi derslere destek verilerek şuurlu bir nesil yetiştirme adına hizmet edilmektedir. Yılın belirli aylarında, ihtiyaç sahibi ailelere ayni ve nakdi yardımlar yapılarak bu güzel hasletler devam ettirilmeye çalışılmaktadır.¹⁹³

¹⁹³ (Fatih BURAK, Zafer BURAK, Mustafa TEMUR, Altan KALKIN, Mürsel ÖNVER, kişisel görüşme, 20.08.2021)

SONUÇ

Erzurum ve Bayburt, tasavvuf alanında köklü bir kültüre sahip şehirlerdendir. Yüzyıllar boyunca hem tasavvuftan etkilenmiş hem de tasavvufi hizmetler verecek nice mutasavvıflar yetiştirerek insanlara bu alanda hizmet etmiştir. Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba, Kaleardılı Ahmed Baba ve Hacı Şaban Efendi de XIX ve XX yüzyılda Erzurum ve Bayburt'ta yaşamış irşad faaliyetleriyle bölge insanının maneviyatına tesir etmiş önemli mutasavvıflardandır.

Erzurum'un Sanamer Köyü'ne yerleşerek müridlerinin tekamülü için uzun zaman gayret sarf eden Seyyid Hacı Ahmed Baba, onların irşadı için büyük fedakârlık ve iyi niyetle gayret etmiştir. Yetiştirdiği talebelerden, sunduğu görüşlerden, şiirlerinden, hayat tarzından ve anlatılanlardan anlaşıldığı üzere, döneminin sevilen, saygı duyulan, kuran ve sünnet üzere yaşamaya çalışan, yaşantısıyla insanlara örnek olan, cömert, yardımsever, merhametli ve güzel ahlaklı olarak tanınan, tasavvufu her zaman ön planda tutan, sevgiye, saygıya hürmete çokça değer veren ve bu özelliklerini vekilleriyle, ailesi, müritleri ve sevenleriyle Rifaî tarikatını günümüze ulaştıran Erzurum'un manevi rehberlerindendir

Rifaî tarikatının Bayburt'ta filizlenip yeşermesine vesile olan Kaleardılı Ahmet Baba ve Hacı Şaban Efendi, döneminin sayılan, sevilen saygı duyulan, kuran ve sünnet üzere yaşamaya çalışan, insanlara nasihatlerini kırmadan incitmeden veren, yaşantısıyla insanlara örnek olan, cömert, yardımsever, merhametli ve güzel ahlaklı olarak tanınan nefis muhasebesini her zaman ön planda tutan ,sevgiye, saygıya hürmete çokça değer veren ve bu özelliklerini vekilleri, müritleri ve sevenleriyle günümüze ulaştıran Bayburt'umuzun manevi şahsiyetlerindendir.

'Veren el' düsturuyla insanlara daima yardımcı olmaya çalışan Hacı Şaban Efendi, sofrasından misafiri hiç eksik olmayan, problemleri ailelerin sorunlarını kuran ve sünnet ışığında olgunca çözmeye çalışan, ekonomik sıkıntı yaşayan esnafın sıkıntılarına çözüm arayan, Bayburt'ta ahilik kültürünü yeniden canlandıran, bağımlı birçok gencin kurtulmasına vesile olan gönül insanıdır.

Rifaî tarikatının büyüklerinden Sanamerli Hacı Ahmed Baba ve Kaleardılı Ahmed Babadan feyz alarak bu tarikata intisap eden Hacı Şaban Efendi, tasavvufi yaşantısını Rifaîyye tarikatı üzerine inşa etmiştir. Döneminde binlerce insanı Kur'an ve sünnet üzere irşad eden Kendinden sonra insanlara bıraktığı güzel haslet ve çalışmalarını vekilleri, ailesi ve müritleri devam ettirmeye çalışmıştır. Manevi hizmetlerinin yanında maddi anlamda da birçok hizmette bulunan Hacı Şaban Efendinin vefatından sonra sevenleri bu güzel hasletlerini devam ettirmişlerdir.

Tez çalışmamıza konu olan Rifâiyye tarikatının Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde irşad faaliyetleri yürüten Sanamerli Hacı Ahmed Baba, Kaleardılı Ahmed Baba ve Hacı Şaban Efendi kendi coğrafyalarında tasavvufi şahsiyetleri ile insanlara örnek olmuşlar ve müntesip oldukları Rifaiyye'yi temsil etmişlerdir. Her üç mutasavvıfında bazı şiirleri dışında telif edilmiş eserleri mevcut değildir. Eğitimleri tarikatın klasik eserleri ve sohbetler vasıtası ile olmuştur. Bu sebeple bu çalışmadaki bilgilerin birçoğu bire bir görüşmeler vasıtasıyla oluşturulmuştur. Netice itibariye söz konusu mutasavvıfların müntesip oldukları tarikatların eğitimlerine yeni ilaveler yapmadıkları, var olan geleneği devam ettirdikleri söylenebilir. Bölgede hayatlarına olumlu anlamda tesir ettikleri kişilerinde sayıları az değildir.

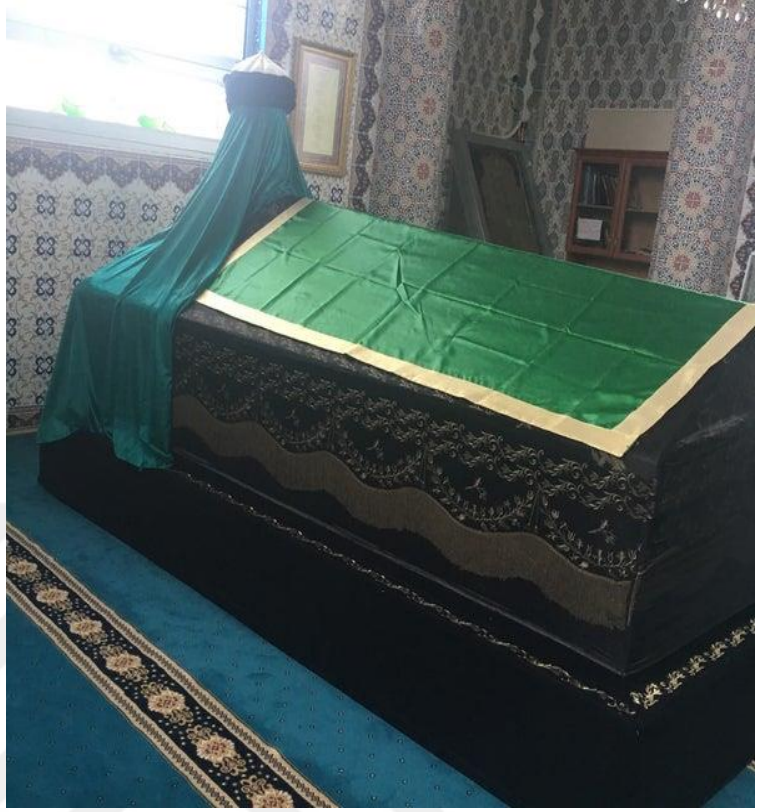
KAYNAKÇA

- Aras, M. Sıtkı. *Erzurum'un Manevi Mimarları*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi 'u's-şâhîh*. İstanbul, 1315.
- Burak, Nureddin. "Bir Dervişin gözü ile Hacı Şaban Efendi Hazretleri-3". *Burhan Dergisi* 53 (Şubat 2010), 52-57.
- Bursalı, Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Cumhuriyetin Ellinci Yılında Erzurum*. Erzurum: 1973 İl Yıllığı, 1974.
- Çağrıçı, Mustafa. "Seyahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/7-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çınar, Abdülbaki. *Gönül Sultanlarımız Seyyid Hacı Ahmed Baba Seyyid Şehid Yakub Baba ve Seyyid Hacı Mevlüd Baba*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2010.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü*. haz. İsmail Karagöz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Erkal, Abdülkadir. *Aşık Sümmani Divanı*. Ankara: Bileşik Dağıtım Yayınları, 2012.
- Gündoğdu, Cengiz. "Aşık Sümmani de Aşkın Metafiziği". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/18 (2007), 131-132.
- Hacıhasanzade, Feridun. *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*. İstanbul: Nef Yayınları, 2014.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-. *el-Müstedrek*. çev. M. Beşir Eryarsoy. Konya: Konevi Yayınları, 2013.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid. Beyrut: Darul Kütübil İlmîyye, 1995.
- Hargûşî, Ebû Sa'd (Saîd) Abdülmelik b. Muhammed. *Tehzîbü'l-esrâr fî usûli't-tasavvuf*. nşr. İmâm Seyyid Muhammed Ali. Beyrut, 2006.
- Hücvîrî, Ebû'l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî el-. *Keşfü'l-mahcûb-Hakikat Bilgisi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-. *Hilyetü'l-evliyâ'*. Kahire, 1932.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *Müfredât-Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2019.
- Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. M. Fuâd Abdülbâkî. Kahire, 1953.

- Mahmutoğlu, Yakup. “Osmanlının Son Döneminde Bayburt’ta İlmi Hayat”. *Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. 380-390. Bayburt, 2014.
- Mehmet, Çağlayan. *Zelili Divanı*. İstanbul: Aslandağ yayınevi, 2014.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. *el-Câmi ‘u ‘ş-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire, 1375.
- Nedvî, Seyyid Mustafa er-Rıfâi en- - Rifâi, Seyyid Yusuf Haşim er-. *İmam Seyyid Ahmed er-Rifâi Nesebi- Hayatı- Daveti- Kerametleri- Eserleri*. çev. Mustafa Önver. İstanbul: Aslandağ Yayınları, 2010.
- Özger, Yunus. *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Rifâî, Ahmed er-. *el-Mecâlisü’s-Seniyye (Sohbet Meclisleri)*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Rufâi, Hâdimi. *Tarikati Aliyye-i Rifâiyye’de Dualar Zikirler Virdler*. İstanbul: Aslandağ Yayınları, 2010.
- Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-. *el-Lüma ‘*. nşr. Abdulhalim Mahmud-Taha Abdalbaki Sürur. Kahire, 1960.
- Şimşek, Selami. *Edirneli Şeyh Kabuli Mustafa Er-Rifai Hayatı Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri İnceleme*. 2 Cilt. Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013.
- Tahralı, Mustafa. “Rifâiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/99-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Tozlu, Necdet. “Kültürümüzde Çerçicilik ve Çerçi Esnaflığının Bayburt Gümüşhane Erzincan Örneği”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Nisan 2014), 23.
- Türk, Abdürrezzak. *Erzurum’un Kandilleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2014.
- Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1984.
- Uludağ, Süleyman. “Keramet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Vassaf, Osmanzade Hüseyin. *Sefine-i Evliya*. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Yılmaztürk, Mehmet Fahri. *Bayburt’un Manevi Bekçileri*. İstanbul: Bayburt Eğitim Kültür ve Hizmet Vakfı Yayınları, 2009.

EKLER

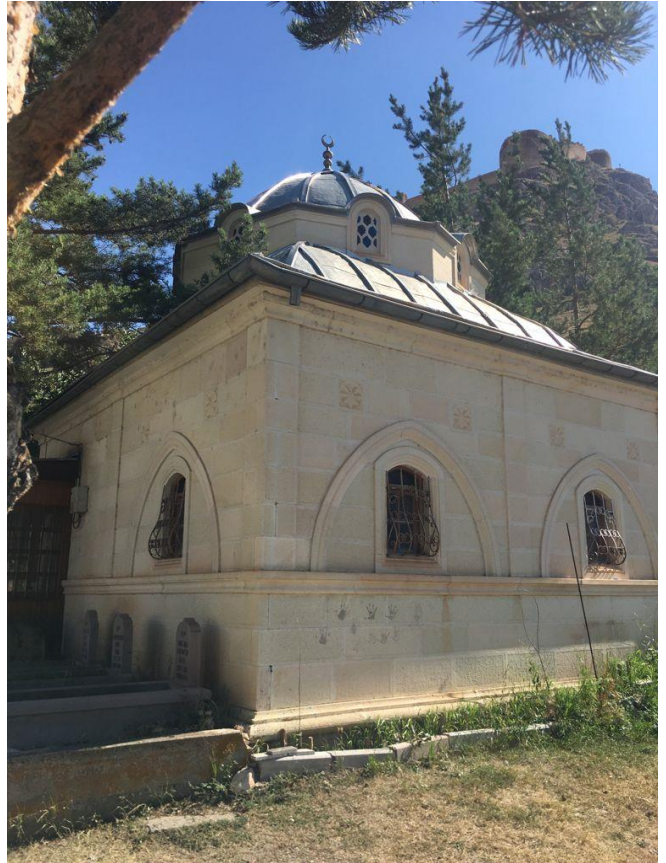
EK 1: Sanamerli Seyyid Hacı Ahmed Baba Türbesi ve Kabri

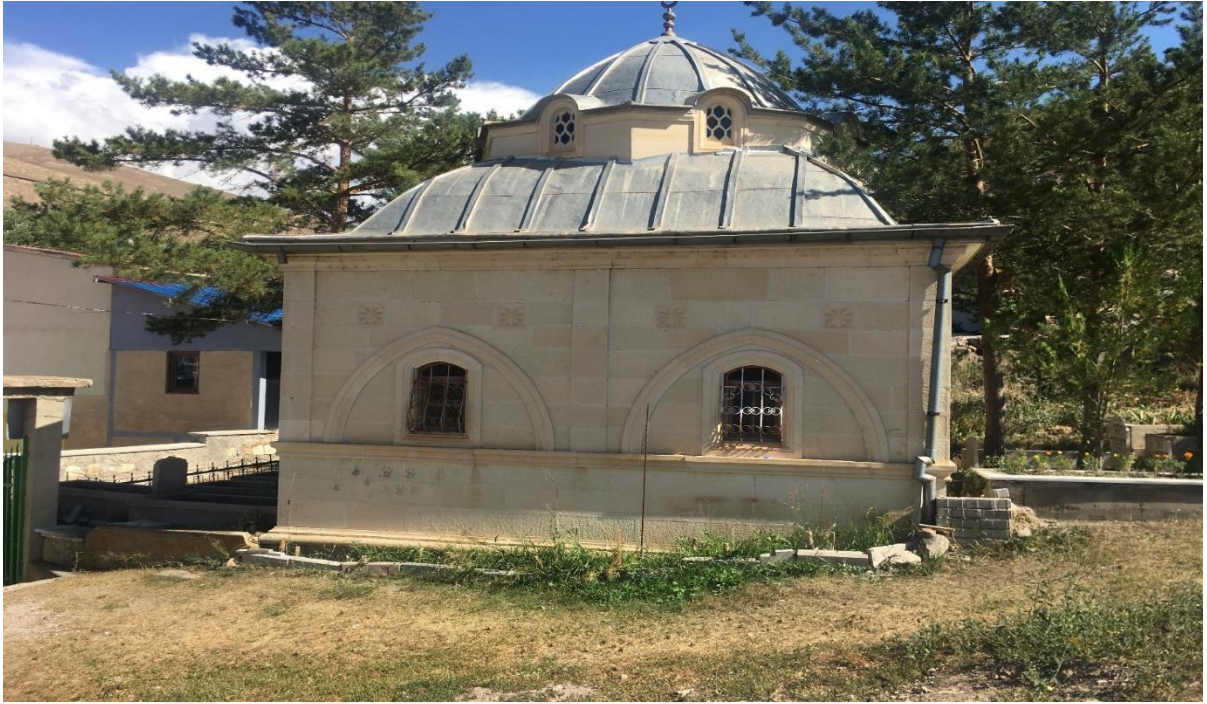

EK 2: Sanamerli Seyyid Hacı Ahmet Baba adına Erzurum’da yaptırılan cami ve önünde torunu ve müridi ve varisi mevlüd baba türbesi

EK 3: Bayburt’lu Hacı Şaban Efendi ve Kaleardılı Ahmed Baba’nın Kabirleri ve Türbesi

EK 4: Bayburt'ta Hacı Şaban Efendi adına yaptırılan Vakıf Binası (HAKEV) ve öğrenci yurdu

EK 5: Her Yıl Yapılan Hacı Şaban Efendi'yi Anma Panelleri

EK 6: Geçmişten Günümüze Hakev De Gerçekleşen Pazartesi ve Perşembe İftar Programları

**İşi olmayan, çalışamayan,
muhtaç kardeşinin bu zor günde
yanında ol.
Evine gıda kolisi gönder.**

100 TL

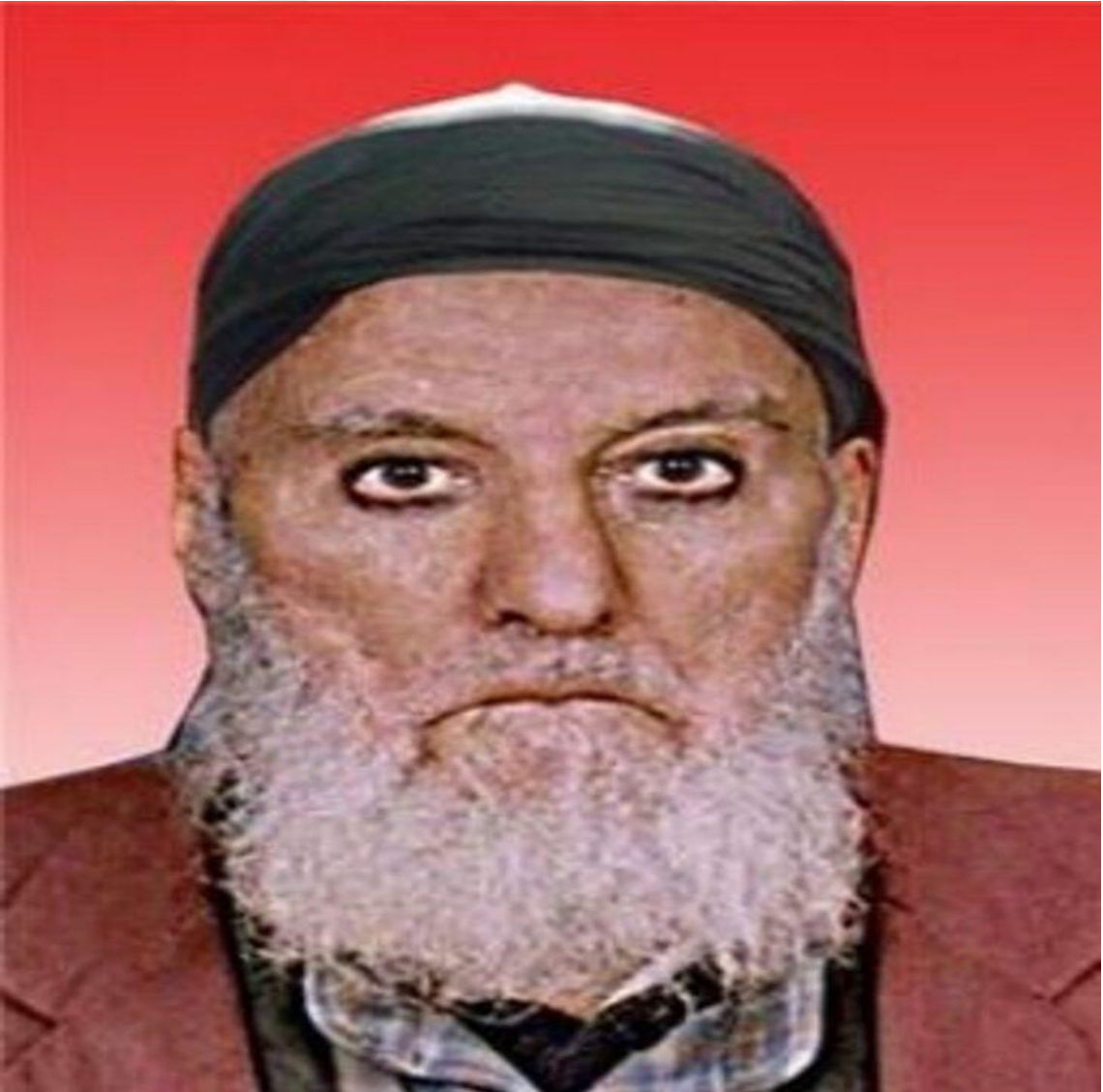
HAKEV
HACI ŞABAN EFENDİ EĞİTİM KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI
“Kimsesizlerin Kimsesi”

Hesap Adı: Hacı Şaban Efendi Egt. Kül. ve Yrd. Vakfı
KuveytTürk Sultanbeyli Şube IBAN: TR97 0020 5000 0069 6337 5000 01
ZiraatBankası Sultanbeyli Şube IBAN: TR51 0001 0016 7357 4410 9850 01
Tel: 0554 111 7601 - 0555 175 2999 - 0216 498 9400
www.hakevvakfi.org.tr

İSTANBUL HAKEV GENEL MERKEZİ

EK 7: Bayburt'lu Hacı Şaban Efendi

ÖZ GEÇMİŞ

..... yılında [REDACTED] Köyü'nde doğmuştur. İlkokulunu köyünde, ortaokulunu ve liseyi Lisesi'nde tamamlamıştır. yılında Kamu Yönetimi Bölümünden, yılında da Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Pedagojik Formasyon eğitimini Üniversitesinde almıştır. 'de İmam-Hatip olarak görevini sürdüren Ahmet ERTAÇ çocuk babasıdır.

